

המחיר: 5 ש"ח

שיעורי המצוות לליל הסדר

כל העידות והשיעורים בקונטרס זה הם על פי ספר "הידורי העידות"

מהו סמ"ק

אנו מציינים מידות בסמ"ק – מהו סמ"ק?
סמ"ק זהו ראשי תיבות "סנטימטר מעוקב".
דהיינו, נפח שאורכו, רחבו וגובהו – סנטימטר.
לצורך המחשה: קוביה אחת של 'חמש אבנים' – רוחבה, עוביה וגובהה = 1 ס"מ, כך שנפחה הוא: 1 סמ"ק. מטבע 5 ₪ – קוטרו 24 מ"מ ועוביו 2.4 מ"מ, נמצא שנפחו 1.1 סמ"ק בקירוב.
באנגלית: c.c. = cubic centimeter.
אפשר גם לומר מיליליטר, מ"ל (milliliter; ml.) – זהו אותו דבר כמו סמ"ק.
1000 סמ"ק הוא ליטר, וזהו כנפחה של קוביה שאורכה, רחבה וגובהה – 10 ס"מ.
נחוץ לציין, שזו מידת נפח ולא משקל. משקלו של 75 סמ"ק מים הוא 75 גרם, ולכן במים אפשר לציין סמ"ק או גרם כדי לציין נפח.
אבל במאכלים (כמו מצה) יתכן ש-75 סמ"ק ישקלו רק 40 גרם למשל, ולכן אם מציינים משקל של מאכל – כשבאים להגדיר שיעור שהוא נפח, זה מביא לידי טעות ועיוות.

וזאת למודעי

בכל השיעורים אין דיוק מוחלט לגמרי.
ולכן, גם כשכתוב מספר הנראה כמוחלט (47 סמ"ק, 20 סמ"ק וכדו')
הכוונה היא ל'בערך' (כ-47 סמ"ק, כ-20 סמ"ק)

נערך בס"ד ע"י

הדר יהודה מרגולין

בעמח"ס "הידורי המידות"

ירושלים התשע"ו

מהדורה שניה התשע"ח

מהדורה שלישית התשפ"ב

הארות והערות ניתן לשלוח לכתובת המחבר

רחוב אגסי 34/22 הר-נוף ירושלים

rabbimargolin1@gmail.com

ניתן לקבל את החוברת חינם במייל הנ"ל. או מכתובת: pidyon.000webhostapp.com

תוכן העניינים:

4	מכתבים והסכמות
9	הכזית – בירור וביאור השיעור
14	שיעור המצוות לליל הסדר – תמונות להמחשה
27	עובי המצה וכיצד לשער אותה למעשה
28	לענין אכילת ב' כזיתים
29	טעמים של השיעורים הגדולים

הקדמה

שיעור הכזית נוגע להלכה לכל יהודי פעמים רבות במשך השנה. בפרט בימי הפסח מורגש הצורך בבירור שיעור זה, עבור קיום מצוות ליל הסדר – כזית מצה דאורייתא, ושאר מצוות התלויות בכזית (מרור, כורך, אפיקומן). רבים מתקשים באכילת כזית מצה, בפרט מחמת גודלם של שיעורי הכזית הנפוצים. לאחר עיסוק בסוגיא זו במשך שנים רבות, עולה שהשיעור העיקרי לדינא קטן בהרבה מהשיעורים הנפוצים הנ"ל. הצעתי מסקנא זו בפני רבנים מובהקים גדולי הוראה, וזכיתי לקבל את הסכמתם. תמצית הענין מוגשת בקונטרס זה.

תודתי נתונה לכל אלה שסייעוני, וכן לכל הרבנים שהקדישו מזמנם לעבור על מה שכתבתי ולכתוב לי את מכתביהם והסכמותיהם. בפרט נסתייעתי רבות בעצתם והדרכתם של הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, הגאון רבי יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א, והגאון רבי חנוך אלבק שליט"א.

בתפילה שאזכה לכוין לאמיתה של תורה בנושא חשוב ועיקרי זה, ולומר דבר המתקבל.

הדר יהודה מרגולין
פעיה"ק ירושלים תובב"א
התשע"ז

הדפסת מהדורת תשפ"ב הוקדשה לעילוי נשמת
גרשון בן שלמה ז"ל
נפטר כ"ד חשון תשפ"א

מכתבים והסכמות

מכתב שקיבלתי ממרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (אדר התשס"ו)

בזאת אבקש להזמין את כבודו לליל הסדר
אשר יתקיים בליל חמשה עשר
בחדר החדש

כמדומה שכך היה אאמו"ר זצ"ל פוסק בשם החזו"א
שעל שליש ביצה של זמנינו אפשר לברך ברכה אחרונה

הרב עובדיה יוסף
הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה

בית ירושלים, מ"ז אדר תש"ע

לכבוד

ידידנו הרגול הרב הנאון המצויין, מיני ועוקר הרים, משנתן וך נקני, שוקר על דלתות
תוח"ק לילה כיום יאיר בחשכה כאורה, כמהר"ר הדר מרגולין שליט"א

שלום וישע רב,

הנה ראיתי כמה גליונות מספרו הנפלא "הידורי המידות" על שיעורי כוית
ורביעית, ובו חקר ובירר ענין ביוריו המידות ושיעורי תורה ביסודיות ובעיון רב
ובבקאות נפלאה על פי סוגיות הש"ס ודברי רבותינו הפוסקים הראשונים
והאחרונים, דבר דבור על אופניו תפוחי זהב במשניות כסף, אישר חיליה
לאורייתא.

והנה זה מכבר עיינתי היטב במאמרו בענין שיעור הדרהם הנזכר כמה פעמים בדברי
הרמב"ם והשלחן ערוך ורבים מהפוסקים, וחקר ודרש ביסודיות בזה, והעלה ששיעור
הדרהם בוראי אינו יותר משלשה גרס, וסמכתי על דבריו להלכה ולמעשה בספרי
מאור ישראל (פסחים מה) ובספרי הלכות עולם חלק א' (עמוד רצא), ויש לשער
כוית וכביצה כפי מה שכתב במאמרו שם, הנדפס גם בספרי הנוכחי בתוספת
משובח, ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

והנה מכרבו שחפין ה' בידו יצא להמשיך בעבודת הקודש, לאסוקי שמעתתא
אליכא דהלכתא בחיבוריו הנפלאים, מתוך נחת ושלוח ואורך ימים ושנות חיים, וכל
אשר יעשה יצליח.

בכבוד רב
ובידידות נאמנה

י"ג אדר א' תש"ע

עובדיה יוסף

Rabbi Moshe Sternbuch
Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts
Head of Community
and Kollel Hagro Har Nof
Jerusalem

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס פתחי חזנים ושרית חשבויות וחנוניות ועוד
רב בית הכנסת והכולל הגר"א בהר נוף
בעיר ירושלים חי"ו

בעה"י י"ט טבת תשע"ו

לכבוד הר"ה המופלג רבי הדר יהודה מרגולין שליט"א

קיצוילי: מכתב, והנה מסכים לדבריו שדבריו נכונים להל' למעשה, ויש לסמוך לברך ברכה אחרונה
אחר אכילת השיעור 20 סמ"ק. אבל טוב להחמיר ע"ע ולחוש למש"כ במעשר"ס (ע"ד ק"ה) שדעת
רבינו הגר"א שהיתיים שבזמננו נתקנסו, ושיעור כוית זה כוית כפול מהוית שבזמננו. וכן לכוית מצה
בליל פסח, מחבובת מ"ע דמצה נהגו להחמיר לחוש לכל השיטות, ועל כן יש ליקח לכוית מצה מצה
במשקל שלשים גרם ובה יצא לכל השיטות עין בדברים במוע"ז ח"ג ס"ט ר"ה.

המצפה בביתן לישועה ה'

אשר זעליג וייס

בן 8

פניה"ק ירושלים ת"ו

בסי"ד

כבוד ידידי ויקירי
הרה"ג ר' הדר מרגולין שליט"א

במה ששאל מעיי' לדעתי בענין שיעור ברכה אחרונה למעשה. אען בקצרה מכיון שהארכת
בסוגיא זו במקי"א.

אם יכול אדם לאכול כשיעור המחוייב בברכה אחרונה לכוי"ע, מדת חסידות בידו, אבל
במקום שאין זה מתאפשר נוהג אני לברך ברכה אחרונה על שיעור כוית כפי דעתי של רואה.
ולדעתי זה שיעור של הזית הגדול שבזמננו (כיון שקשה לשער מה זה כוית ביועני).

וזה לפי מה שביארנו שמעיקר דין אין לו אלא זית שבזמננו ושככל זמן וזמן, ושמתתי
לראות בספרו של מעיי' "הידורי המידות" שכך כתב לו מרן הגר"ח"ק.

אמנם בזמננו מצה נוהג אני להחמיר כשיעור רבינו החזו"א. אך לחולים שקשה להם משום
מצב בריאותם לאכול שיעור גדול של מצה, מקיל אני כשיעור זית כנייל אף לברך על אכילת מצה.

כמו כן, ראוי לעניד להחמיר בהפרשת חלה לכתחילה אף על שיעור הקטן משיעורו של
הגרי"ח טאה, לפי דרכנו שיש לחשוש לשיעור דעתי לפי של רואה.

ביקר
אשר וייס

א"י

הרב ישראל גנס

רח' פנים מאיות 2

קרית מטרסדורף, ירושלים 94423

בס"ד..... אדר ב'..... תש"ע

לכב'

הרה"ג הרב הדר יהודה מרגולין שליט"א,

אחדשט' כ,

ראיתי את הקונטרס החשוב אשר כתבתם ובודאי שיש לסמוך עליו.

אך כיון שכבר נהגו כלל ישראל כהמ"כ, הנח להם לישראל

הרוצים לצאת ידי כל השיטות ובפרט במצות מצה החביבה, ויש

לנהוג כו לכתחילה. אך דבר גדול עשה כת"ר, שלעת הצורך

יש לסמוך לכתחילה על שיעור כוית של 20 סמ"ק.

בברכת התורה

ישראל גנס

יצחק מרדכי הכהן רובין רב ומ"ץ בהר נוף ירושלים ור"מ בבני ברק בנושאות הגר"ח קרלין

אור ב' תשע"ד

לכבוד
ידידי היקר מאד נעלה
מבאי בית מדרשו
הרה"ג ר' הדר יהודה מרגולין שליט"א

אחיהם ושי"ת

הריני בוח כמילי דברכת ליל הוצאת הקונטרס הנכבד העוסק בעניני שיעור "כזית", לקיום מצות מצה ומרור בליל הסדר, וכן לשאר אכילות שישעורן בזמני כבוד בנחמדיה.

והנה כידוע עניני השיעורין הוא מקצוע בעל חשיבות גדולה ונפשי תורה רבים תלויים בו ונושעים להלכתא דברכתא, ונרדף עולם עסקי בו בחירות יתורה ומוצאים אנו בזה מחלוקות גדולות בנוגע להלכה למעשה, ואין לנו אפילו כמלאה הניסא מהכרעת רבותינו עמודי ההוראה אשר מהם יתר ומהם פניה ומפיהם אנו חיים, ועל כן יפה עשית שהבאת את העזת גדולי הפוסקים בענין זה, ונוצי בדבריהם דברכה של תורה, ונתת דבריו לשיעורין במתעסק ולא כמברין.

והריני להעיר נאמנה שזה כמה שנים שיש לי מ"מ עמך בעניינים אלו, וינעת לברך את הדעות ואת השמועות בענין זה דרך הוסב ובפרט את המסורת וההוראה אשר תורה מרן החזון איש זצ"ל בענין זה, וכן מה ששמעתי מרדכי מרן הגרש"ז איערצא זצ"ל, ועוד משאר גדולי ההוראה אשר אינם עמנו ואת אשר עמנו חיים. גם לרבות אשר הוספת לנא את הדברים בצורה ברורה באופן השווה לכל נפש על ידי דוגמאות וציורים מעשיים למען יהיה ענין זה ברור לכלי עלמא. ועברתי על הדברים ועל הנוסח שנכתבו בחירות מרובה.

והוראה את הדברים ויכול להבין שיש יסוד גדול לשער את שיעורי המצוות בשיעורים קצנים יותר מאשר מפורסם ומורגל בפי אינשי, ובראי נפקים לכל הפחות במקום צורך.

ובברכתו ברכת כהן שחיבור זה יתקבל אצל תופשי התורה ותוכל לברך על המונסר בכל עניני השיעורין ולא תצא תקלה וכמכלול מתחת ידך.

ביקרא דאורייתא

נ.ב.

וזאת למודעי שספרים רבים מכילים עדויות אודות שיעור כזית מצה, מסמן בעל הקהילות יעקב זצ"ל, אך בסיסן על כך ידו או ברך ניר, את גורל המצח שחילק מרן החזון איש זצ"ל. אך הדבר צריך וחיובת גדולה בנוגע למעשה, כיון ששיעורי כזית נקבעים נכפס, ובשנים האחרונות רבים אופים מצות שהן דקות ביותר, ואם ידמו כזית סתמא למילתא, בהשוואת גורל המצח, עלולים לבא לאכול שיעור שהוא קטן ממה שהחזון איש זצ"ל חילק לסופרים, ולכן נחזון באשר באים ללמוד פצוירים, לתת את הדעת על עובדי של המצח שבה תלוי הנפח שהוא הדבר הקבוע את שיעור הכזית.

רח' שאולזון 62/ הר נוף ירושלים 9540067 ת.ד. 43019 י"מ 9143001
טל: 02-6518525 פקס: 02-6516377

בס"ד ג' ניסן תשע"ד

לכ' הרה"ג מוהר"ר הדר מרגולין שליט"א
שוכ"ט

בענין שיעור הכזית ראיתי מש"כ ודבריו נכונים להלכה ולמעשה.

ב. וזקנינו סיפרו לנו שמנהג העולם ה' תמיד עד מלחמת ההשמדה באירופא כמו שהבאתם מר"ח וואלאינר ז"ל ועוד גדולים עד מרן החזון איש זמנינו ושמעתי שכן נהג האבני נור ועוד גדולים (שמעתי על האבנ"ו אינו מפי ברי סמכא שה' ראי לקבוע הלכה על פי עדותם גירדא ורק כסניף אפשר לצרפם, כידוע שאפי' אם מספר מה שהוא עצמו ראה בעיניו גברא רבה שידע להבין את אשר ראה כמ"ש רש"י בברכות ל' ע"ב שאם המעיד הוא גברא רבא יפה דקדק למה עשה כן וכן בב"מ ל"ו ע"א וילא היא מאן דחא סבר משום וכי" שחשב להוכיח דין מהמעשה וטעה).

ג. בשני הדורות האחרונים התחילו המדקדקים במצוות להחמיר ולנהוג כמ"ש המ"ב סי' תפ"ז (לא שמעתי אך נהג החפץ חיים עצמו לגבי כזית מצה. לגבי רביעית של קידוש שמעתי מנכדו ר' הלל שליט"א שכשהי' מקדש על יין נהג בשיעור הקטן ובד"כ לא ה' לו יין והי' מקדש על הפת). אף שבמ"ב תפ"ז כתב להחמיר, וזה היה שנים אחרי שכבר הוציא את המ"ב חלק ג' (וה'). ויש בזה הידור מצוה שלא לצמצם בשיעור וכענין מ"ש במ"ב סי' תרנ"ו ס"ק א' ובפרט ישראל קדושים דקדקי על מה דנפק מופמ"י דכהן גדול המש"ב שהעתיק את הכרעת השע"ת שם לפי דרכו בכתיבת חיבורו. ועוד נראה פשוט דאם באכילה אחת אוכל כמה זיתים מקיים המצוה בכל האכילה דשיעור זית לא בא למעט שיותר אינו מצוה אלא בא לומר דפחות מזה לא היה אכילה. ומ"ש "שהמנהג הנפוץ להחמיר ולהדר כדברי המ"ב בכזית מצה של 47 סמ"ק" לא אצל כל הגדולים וקהלות המנהג כן גם אחרי שנתקבל המ"ב בכלל ישראל כפוסק אחרון).

ד. אבל ודאי הכרעת גאונים עולם שהביא מע"כ שהשיעור זית מעיקר הדין קטן עד כדי פחות מ-20 סמ"ק היא להלכה למעשה והיינו טעמא או משום ששיעור כזית הוא היות שבדורו (גם אם נתקטנו הביצים כהצ"ח) או משום שהשיעור הקטן (שאינו כהצ"ח וכמו שנוטה עיקר הדין והמצוות שלא נשתנו היותם וכבר יישבו הסתירה ביחס מידת הנפח למידת האורך והתי' הפשוט הוא שמודדים עובי האצבע ולא רחבה ומי שמשמש עם האצבע למדידה יזכור כן) הוא פחות ממה שקבע הגר"ח נאה ז"ל, וכל טעם כדאי לעצמו.

ועכ"פ למעשה מי שקשה לו האכילה או שאסור לו בוודאי יכול לבתחילה לסמוך על קרוב ל-20 סמ"ק ומי שמחמת בריאותו אסור לו עד שמוזיק אכילת מצה או מרור יכול לסמוך על כזית זמנינו כ-6 סמ"ק.

לכבוד רב ובידידות

מנחם מענדל הכהן שפרן

אשר יצא
אשר יצא
אשר יצא

משה מרדכי קארפ קריית ספר

בס"ד

לכבוד ידידי הרב הגאון ר' הדר מרגולין שליט"א

אודות דעת רבינו מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל בנוגע לשיעורי הכזית אשר זכיתי לישא וליתן לפניו בזה בארוכה בחיי חיותו וזעזעתי.

ב) שאלתי לשי' רבינו זצ"ל בעיקר שיעור כזית כהוראת רבינו הגר"ח זצ"ל כשיעור כזית שבזמנינו אי"כ יברכו על המחיה גם בבסקוויט אחד. והשיב בדסקוויט הוא קל ויש בו חורים, (כמו של פעם) ושאלתי אי"כ ימלאו החורים מהבסקוויט השני, והשיב דאח"כ שיוכלו לברך על זה על המחיה.

ג) סיפרתי לו שבתו של מרן הח"ח זצ"ל סיפרה שאביה היה מברך על ג' ענבים ברכה מעין ג', לא גדולים ביותר ולא קטנים ביותר, ושמה מאד על כך, ואמר אי"כ הלא גם הוא סובר כן, [א"ה אפשר שצירף גם סברת בריה לזה].

בברכת התורה
משה מרדכי קארפ

נ.ב. במכתב המקורי נכתב אודות נושאים נוספים, וכאן הובא רק מה ששייך לענין שיעור הכזית.

להשלמת הענין נביא בזה דברים שכתב הגר"מ שליט"א בספרו "הלכות חג בחג":

"יש בידי קיפול בדף מחברתי שקיפל מרן (הקהלות יעקב) זצ"ל שיעור הכזית שחילק להם החזון איש בליל פסח, והוא כשליש דף מחברת, וכהגדרתו כגודל כף היד, ולשאלתי שהרי צריך ב' כזיתים בכזית דאכילת מצה השיב מרן זצ"ל בלחש: מסתמא היה בזה ב' כזיתים."

(הלכות חג בחג - פסח, עמ' שט):

מרן הקהילות יעקב אמר על המחמירים יותר מדי בשיעור כזית דמצה וגם מחמירים על שיעור קטן של כדי אכילת פרס:

שהוא קרוב לאכילה גסה ועי"ז אין מקיימין המצוה ביישוב הדעת ובכוונה הראויה הנצרכת לקיום המצוה, וגם אינו דרך חירות (בליל פסח) ואין בזה משום תשבו כעין תדורו (במצות אכילת כזית בסוכה בליל א' דסוכות).

והפליג טובא על המפליגין בשיעורים בזה ואמר שאינה אכילה ראויה למצוה כלל.

(הלכות חג בחג - סוכה ח"ב פרק י"ד הערה 5, ופסח פרק ט"ז הערה 8)

הרב מרדכי גולדשטיין
 רב שכונת משכנות יעקב
 נחל שורק 23
בית שמש

ל'אז ח' אל ת'א

ראיתי את הקונטרס הנכבד על שיעור כוית ובמה שנוגע למצות ליל הסדר, מירידי גדול, ממכני הרבים בתורה ובמצות, הרב הגאון המופלג מהר"ד הדר יהודה מרגולין שליט"א, מחבר חבורים חשובים, ובמיוחד בענייני שיעורים.

המחבר שליט"א הביא הרבה ראיות ששיעור כוית הוא קטן ממש"כ במ"ב, וזה הן מצד המציאות והן מהוכחות מדברי הרבה פוסקים, וגם בעירוף השיטות דעל כל פנים לגבי שיעור כוית, דאפילו אם נתקטנו הזתים, דמ"מ הכל תלוי בגודל הזית המצוי בכל דור. ויש בדבר זה זכוי הרבים גדול, אפילו לשיטת הרבה מדקדקים דמחמירים בשיעור כוית בגודל ביצה של זמנינו, וכמשי"כ במעשה רב ובמ"ב, עכ"פ לגבי מצות דאורייתא, דמ"מ מן הראוי להחמיר ג"כ כשיעור הקטן שכתוב בקונטרס זה, ולא ליכנס לספק ברכה אחרונה, במיוחד שגם מעיקרא דינא יש ג"כ הרבה צדיקים כשיעור כוית קטן וכמשי"כ בקונטרס הנכבד.

יה"ר שיתקבל החיבור הזה בבי מדרשא, וימשיך המחבר שליט"א עבודתו בקודש ללמוד וללמד להגדיל תורה ולהאדירה ולזכות את הרבים

הכלל לזכות יעקב וזמנינו

והכלל לזכות יעקב

בס"ד ב' פ' שכן בתוך בני ישראל ירושלם עה"ק תובב"א
 לכבוד הגאון ר' הדר יהודה מרגולין שליט"א
 אחר"ש כתר"ה

נתכבדתי בקבל ספרא דבי רב הידורי המידות, ובעניי איני יודע בעניינים אלו הרבה, אבל גם לקצור דעתי שיעור כוית מדינא הוא בגדול וזת גדול המצוי אצלנו היום.

ישר כוחו, ויוכה להגדיל תורה ולהאדיר, ויפוצו מעינותיו חוצה, כי מן המקדש המה יוצאים, ויראה במהרה בימינו סנהדרין יושבת בלשכת הגזית, כי מציון תצא תורה, בב"א

דק"א 1941

ג' אדר

שנת ה'תש"א

ביקרא דאורייתא

צעיר הלויים

אביגדור בננצל

ב"ד

בית מדרש לתורה והוראה
 ע"י האתר ר' משה פינשטיין
 BETH MEDRASH L'TORAH V'HORAAH
 GRADUATE INSTITUTE OF MESIVTA TIFERETH JERUSALEM
 145 EAST BROADWAY, NEW YORK, N. Y. 10002

RABBI MOSHE FEINSTEIN
 PRESIDENT AND DEAN
 RABBI DAVID FEINSTEIN
 ASST. DEAN

ו' אדר

ל'אז ח' אל ת'א

דמ"מ מן הראוי להחמיר ג"כ כשיעור הקטן שכתוב בקונטרס זה, ולא ליכנס לספק ברכה אחרונה, במיוחד שגם מעיקרא דינא יש ג"כ הרבה צדיקים כשיעור כוית קטן וכמשי"כ בקונטרס הנכבד.

הכלל לזכות יעקב וזמנינו
 והכלל לזכות יעקב
 ל'אז ח' אל ת'א
 דמ"מ מן הראוי להחמיר ג"כ כשיעור הקטן שכתוב בקונטרס זה, ולא ליכנס לספק ברכה אחרונה, במיוחד שגם מעיקרא דינא יש ג"כ הרבה צדיקים כשיעור כוית קטן וכמשי"כ בקונטרס הנכבד.

שמיחה בן ציון אריות ריבניצין
 משרד חינוך מנהל תלמידי חסידים
 חדר חסידים 5000000
 מנהל חינוך חסידים

בועזית ב' תרומה תשע"ד לפ"ק

החיים והשלום למעלת כבוד האי גברא רבא ויקרא, מזכה הרבים חובר חיבורים מחוכמים, עמקן וסברן ומשדר מערכות, הרה"ג מ"ה הדר יהודה מרגולין שליט"א

בנועם ובכבוד קבלתי את אסופות המכתבים שהואילו גדולי דורנו לשגר לך על המחקר התורני המקיף שכתבת בענין שיעורי הכוית והכביצה, אשר עפ"י כל המקורות בראשונים ובאחרונים יש לשערם בשיעור קטן יותר מן המקובל. ובודאי שאין המקום בקוצר מילין ליכנס במז"מ של הלכה כדרכה של תורה, ועוד זאת כי הדברים והמקורות מדברים בעד עצמם, אך זאת אוכל לציין כי ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, ומנהגים שנשתרשו בקרב אמוני עם סגולה, יש להתייחס אליהם בכבוד ובמורא, הגם שלפי עומק הדברים אין להם מקור נאמן, וכעין דברים המתירים ואחרים נהגו בהם איסור שאין אתה רשאי להתירם בפניהם.

ואשר על כן אם כי כאמור דברך נכונים ומבוססים בטוב ובצדק, למעשה אין לנו אלא מסורת הדורות, אם כי לענין ברכה אחרונה, המברך בשיעור אכילה של 20 סמ"ק שפיר עביר, וכפי שהעלית בדברך, והרי גם כך היו נוהגים ק"ק שבפולין והקונגרסאיתן זה דורות הרבה עד המלחמה והשוואה, לשער כוית קטן כחצי אגודל כידוע.

הנני בזה ידיך דרש"ט כה"י ויה"ר שתוכה עוד להוסיף ברוי תורה והלכה וציעים ופרחים למנהגי ישראל בלא משקל, וזכות הרבים תלוך לכוון לאמיתיה של תורה כאות נפשך ונפש דרש"ט כה"י שמחה ב"צ א. רביניצין

KOLLEL TORONTO
 INSTITUTE FOR ADVANCED JEWISH STUDIES

שלמה אליהו מילר
 רה"כ ואב"ד כולל טאראנטא
 כ' כסלו תשע"ז לפ"ק

הנה יד שלוחה אלי, ובידו מגילת ספר חבור חשוב הנקרא ספר הידורי המדות ע"י הרה"ג נתן ומסיק הר"ר הדר יהודה מרגולין שליט"א. ובאמת האריך לקיים המנהג הישן בכל המדות שא"צ להרבות כ"ב.

ויש לו הסכמות רבות מגדולי ישראל והמקצת שראיתי הוטב מאוד בעיני. גם מש"כ בשם הגר"ח קניבסקי שהחז"א הורה לברך ברכה אחרונה על שליש ביצה כן נראה נכון וכדעת הגר"א וגדולי האחרונים דשיעור חצי ביצה היינו בלי קליפה, שהוא שליש ביצה מביצה שלימה בקליפתה.

ובאתי להעיר ... (מחוסר מקום לא חבא כל דבריו)
 והנני מברך מע"כ שיפוצו מעינותיו חוצה ויוכה לעמול בתורה ויוכה לכוון כהלכה בחיבוריו.

ידידי (מברך) ב' אדר אלא אלא

חיים בניש
 רח' יצחק מאיר הכהן ז'
 בני-ברק 51544

בני ברק ט' בכסלו תשע"ד

שלום רב לאהובי תורתך!

ראיתי את קונטרסו החשוב של הרה"ג מרביץ תורה ר' הדר מרגולין שליט"א בענין שיעורי תורה בכלל ושיעורי כוית בפרט, ובו מסיק ששיעור הזית כ-17 סמ"ק. ולדעתי אכן ניתן לסמוך על שיעור זה, בפרט שהחז"א נוקט שמעורר הדין השיעור הוא כמדת הזית של ימינו. וכפי שהאריך בקונטרס השיעורים.

ושם נוקט עוד דניתן לסמוך על השיעור של כוית-שליש ביצה. אולם השיעור שכתבתם מתאים גם לדברי השו"ע שכזית היא חצי ביצה (בלי קליפתה) וכסברת האחרונים דקליפה היא כרבע מנפח הביצה. ובפרט כפי שהתברר ע"פ משקל הדרהם, כי נפח הביצה אינו אלא 50 סמ"ק.

וחפץ ה' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה בהוצאת ספרו החשוב לאור עולם ויאתר רבים לאורו

ב"ד חסידים

חיים בניש

א"ת: אברהם יעקב מרגולין

דעת גדולי ההוראה על גודל הכוית'

מרן ה"קהילות יעקב" זצוק"ל

"באחד הסדרים החזיק מו"ר [הקהילות יעקב] בידו מצת יד גדולה ושאלוהו המסובים כמה כויתנים יש בה ואמר להם שבעה כויתנים בערך".
ארחות רבנו ח"ב עמ' ס"ז

"אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א [זצוק"ל] שהיה כמה שנים בסדר אצל מרן החזון איש זצוק"ל, וזוכר שמרן חילק מצה כויתנים קטנים".
ארחות רבנו ח"ב עמ' ס"ח

"יש בידי קיפול בדף מחברתי שקיפל מרן [הקהילות יעקב] זצ"ל שיעור הכוית' שחילק להם החזון איש בליל פסח, והוא כשליש דף מחברת, ובהגדרתו כגודל כף היד, ולשאלתי שהרי צריך ב' כויתנים בכוית' דאכילת מצה השיב מרן זצ"ל בלחש: מסתמא היה בזה ב' כויתנים".

הרב משה מרדכי קארפ שליט"א
(הלכות חג בחג - פסח, עמ' שט)

הנהגת מרן הקהילות יעקב בכוית' אפיקומן

"אמר לי מו"ר זצוק"ל שאוכל אפיקומן רק כוית' אחד וכשיעור קטן בגודל כף יד בערך בלי האצבעות".

ארחות רבינו ח"ב פסח עמ' ס"ז אות לח.

מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל

מאמר
למנוח רבינו
הגאון רבי
שלמה זלמן
אויערבאך
זצוק"ל
ביום
השלישי
לחג
הפסח
השנת
תשנ"א
ביום
השלישי
לחג
הפסח
השנת
תשנ"א
ביום
השלישי
לחג
הפסח
השנת
תשנ"א

כת"י זה הוא שלי, כותב השורות, והניסוח שבו-כולל המילים המחקוקות-עפ"י הוראת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: במוצ"ש נשא תשנ"ד נגשתי (יחד עם הג"ר משה פטרובר שליט"א), ושאלתי את פי מרן אם אפשר לסמוך על שיעור הכוית' של הגר"ח מוולאזין עבור כוית' מצה דאורייתא בליל פסח, לחולה או שעת הדחק.

תשובתו היתה: "למה בשעת הדחק? אפשר לסמוך! אבל הידור, לאכול יותר", עכ"ד. חזרתי אליו שבוע אח"כ (עם הג"ר משה פטרובר שליט"א), במוצ"ש בהעלותך, כדי לברר ניסוח מדויק בכתובת הוראה זו. כתבתי את השאלה ואת התשובה (עד המילים "אם אפשר לו") משבוע שעבר, והראיתי למרן. הוא הורה לי למחוק את המילים הראשונות, ולהוסיף את המילים הכתובות בהמשך (כפי שנראה כל זה בכתב היד). כשהוא חזר וקרא את הניסוח שכתבתי, הוא הדגיש שכוונת "מי שקשה לו" היינו - מי שקשה לו להדר.

עוד ציין מרן הגרש"ז, שבדורות קודמים לא נהגו לאכול שיעורים גדולים כל כך כמו השיעורים המתפרסמים היום, עכ"ד.

אמר לי מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי שמואל אויערבאך זצוקללה"ה, שמרן בעל הקה"י הורה לו דכוית' מצה הוא בגודל 'כזה' (וצייר לי באויר את צורתו של ריבוע קטן).

בחודש אדר תש"ע ביקשתי ממנו להגדיר לי בצורה ברורה יותר מהו הגודל, והראיתי לו גדלים שונים של נייר. מבין הניירות שבידי, הוא לקח את הקטן שבהם (וגודלו מעט יותר מגודל מסגרת זו - 17 ס"מ אורך ו-5 ס"מ רוחב), ואמר שהיה קצת יותר קטן מזה.

והוסיף והדגיש, שאני יכול לפרסם את זה בשמו.

ה"כזית מצה" של מרן הקהילות יעקב

סיפר לי הגאון רבי אהרן דוד דונר שליט"א, ראב"ד לונדון, אודות הוראת הסטייפלער זצוק"ל אליו בענין שיעור המצה.

היה זה בבחרותו כשהחליט לשאול את מרן אודות השיעור. הוא הכניס עמו מצת מכונה שלמה, וכן חצי מצה, וכן שליש מצה. ובדרך הלצה, הוא גם הכניס עוד חתיכת מצה קטנה ביותר. הסטייפלער הרים את החתיכה הרביעית (זו שהוכנסה בדרך הלצה), ואמר (ביידיש):

"אזא שטיקל בערך האט דער חזון איש מיר געגעבן צו עסן, אונד ער האט מיר געזאגט: אויב דו ווילסט, קענסט עסן א ביסל מער."

[תרגום חפשי: חתיכה בערך בגודל כזה נתן לי החזון איש לאכול, ואמר לי: אם אתה רוצה, אתה יכול לאכול מעט יותר].

הגרא"ד דונר שמר את חתיכת המצה הזו, והרי היא מובאת כאן בצילום (בסמוך לסרגל, כדי לדעת את גודלה). מידת האורך של המצה שבצילום היא: כמעט 10 ס"מ (זהו בערך כגודל כף יד ממוצעת של אדם מבוגר בלא האצבעות).

כך גם כתב לי אחיו הגאון רבי יהודה ארי' דינר שליט"א, והוסיף במכתבו השני ששמע מפי הקה"י זצוק"ל שכוונתו בספר 'שיעורין של תורה' שכתב בו שיעור גדול יותר, היא למי שרוצה להחמיר על עצמו אבל "מען דארף נישט" (אין צורך בזה). מצו"ב המכתבים:

בס"ד שלהי אייר תשע"ג
לכבוד הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א
אחדשה"ט,

ראשית אני מודה לרב על המכתב ששלח לי, ורציתי להוסיף לשאול כדי לברר האי שמעתא: [א] שיעור הכזית נוגע לכל יהודי לא רק לענין מצה, אלא גם במשך השנה, לענין ברכה אחרונה, האם יש לכב' הרב משנה סדורה או קבלה ידועה בזה? [ב] בלוח שיעורי המצוות שבסוף ספרו "שיעורין של תורה" כתב שיעור גדול יותר לאכילת מצה, ומכמה מקורות [ובניהם-מאת כב' הרב] שמעתי שבע"פ היה מרן הקה"י מיקל יותר, ואיך מיישבים את זה עם מה שהודפס בספרו הנ"ל? [ג] ולאידך גיסא, התבוננתי בתמונה של המצה שנשתמרה אצל אחיו שליט"א בלונדון [והוא אמר שזו המצה עליה הראה מרן הקה"י שהיא שיעור כזית] והיא קטנה במעט מכף יד בינונית בלי האצבעות [שזה תואם לגודל של כזית של זמנינו כפשוטו], ולא כפי שכתב לי כב' הרב, שמרן הראהו מצה בגודל כף היד עם האצבעות?

אודה לרב אם יוכל להאיר עיני בזה, החותם בברכה שיוכה הרב ליכות את הרבים, ולעבוד את השי"ת בשמחה ובטוב לבב, הדר יהודה מרגליון

✧

[א] מקובל כל השנה ששיעור כזית הוא כמו קופסת גפרורים (קצת גדולים יותר, ולא החדשים הקטנים) ואמר לי הגרש"ק שליט"א שפעם אבל ג' ענבים ואמר לו החזון איש זצ"ל לברך עליהם ברכה אחרונה.

[ב] אני שאלתי שאלה זה להסטייפלער זצ"ל ואמר לי שכוונתו בספר למי שרוצה להחמיר על עצמו אבל 'מען דארף נישט' (אין צורך בזה).

[ג] הסטייפלער הראה לנו מצה של כף היד בלי האצבעות ובכל זאת ברבים אני אומר כן, משום שאנשים חושבים שזהו מעט מדי !!

בברכת תזכו למצוות
וכל טוב י.א.ד.

Rabbi Yehudah Aryeh Halevi Dunner
Rav "Dvoret Shir" Zetrei Agudas Israel
17 Rue Salomon Mazar Street, West Bank 51527, Israel
Tel: 09-6181981

הרב יהודה אריה הלוי דונר
רב מדינת ישראל
רח' אליהו מנחם 17, מזר בת 51527, ישראל
טל: 09-6181981

בס"ד

ט"ז אייר, ל"א לעומר, תשע"ג, בני ברק עה"ת
לכבוד ידידי היקר מוכה לרבים הרב הדר יהודה מרגליון שליט"א היושב בעיה"ק ירושלים יצ"ו.
הנני בזה להודות לך על הקונטרס הנפלא מאוד, בעניני שיעור הכזית וכו', שמבואר בטוב טעם וברירות כמה צריך לאכול כדי לחייב בברכה, בין לפי שיטת המשנה ברורה ובין לשיטת החזון איש זצ"ל, ואני זוכתי פעמיים ליכנס לבעל 'קהילות יעקב' זצ"ל עם מצה ביד, ושיראה בדיוק כמה צריך לאכול לשיעור כזית מצה דאורייתא, והראה לי פרוסה בערך כשיעור פס היד שהיא בערך שליש מצת מכונה, והוסיף שהרי לכתחילה אוכלים חמש כזיתים של מצה [ומציא, מצה, כורך, ואפיקומן] ועם הסעודה, אי צריך יותר הרי יש כאן אכילה גסה!
וה"ה שתמשוך להרביץ תורה לרבים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ממני החותם למען כבוד התורה וקיום מצותיה,

כבוד רב

2018. 11/11

הכזית

ביאור ובירור השיעור

שאלה: כמה הוא שיעור ה"כזית"?

תשובה: בגודל 17-20 סמ"ק נפח¹, יש שיעור כזית [לפי השו"ע וכל שיטות הראשונים], הן לענין ברכה אחרונה והן לענין כזית מצה (דאורייתא) בליל פסח. וכך היתה הנהגתו של מרן החזו"א זצ"ל הן לענין ברכה אחרונה והן לענין מצוה דאורייתא דאכילת מצה בליל פסח (כעדות מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, וכמובא בספר "ארחות רבנו", ועוד). טעמו הוא, דסובר שהכזית נקבע לפי גודל הזית המצוי בכל דור. אמנם הוספנו לברר שהשיעור הנ"ל נכון גם לפי השיטות שכתבו (כדברי השו"ע) שהכזית כחצי ביצה. נמצא שהוראה זו נכונה לפי כל שיטות הראשונים, וכנ"ל. ואמנם נפוצים שיעורים גדולים יותר, אך הם מבוססים על ספקות שנבעו מחמת אי ידיעת המציאות, או על צדדי חומרא שאינם לדינא.

מקורות הענין (בקצרה):

שני השיעורים הנפוצים

שיעורי הכזית הנפוצים מבוססים על המובא בשו"ע (או"ח סי' תפ"ו) שהכזית הוא כגודל חצי ביצה.

והנה נחלקו השיטות בגודל הביצה, לפי מרן החזו"א היו הביצים בזמן חז"ל גדולות יותר מהיום והיה שיעורן 100 סמ"ק כל אחת, ועל פי זה עולה שיעור הכזית ל-50 סמ"ק בקירוב. ולפי השיעור הידוע כשיעור רבי חיים נאה והמבוסס על משקל הדרהם שציין הרמב"ם, הביצים של היום הן בערך כגודלן בזמן חז"ל, ושיעורן 57.6 סמ"ק, וא"כ עולה שיעור הכזית ל-29 סמ"ק בקירוב. שני אלה הם השיעורים הנפוצים והידועים².

נבאר מעתה את השיעור הקטן יותר המובא לעיל - דבשיעור 17-20 סמ"ק יש כזית, הן לענין ברכה אחרונה והן לענין קיום מ"ע דאורייתא דאכילת כזית מצה.

¹ זהו בערך כגודל שני פקקים של בקבוק סודה (כולל הפלסטיק עצמו), או 2/3 מקופסת גפרורים רגילה. וראה עוד בעמ' 21 בגדר שיעור 20 - 17 סמ"ק. "סמ"ק" = סנטימטר מעוקב, מדת נפח שגובהו ואורכו ורחבו סנטימטר. זה גם נקרא מיליליטר (מ.ל., ml, cc) 1000 סמ"ק הוא ליטר.

² שיעור הכזית הוא שיעור נפח. בדור האחרון היו שכתבו את השיעור במשקל ("30 גרם") והיא טעות גמורה, כי ברור כשמש שהשיעור הוא בנפח בלבד לכו"ע, וז"ל הג"ר חיים נאה זצ"ל (בספרו שיעורי תורה סי' א' ס"א, ובהערה שם): "ידוע ומפורסם בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים שכל שיעורי התורה כגון שיעור חלה, רביעית, כביצה, כזית וכו' אינם נחשבים במשקל רק עפ"י מדת הגודל בכמות כמפורש ברמב"ם וכו', וראיות ברורות לזה וכו' ואין להאריך בדבר פשוט כזה ברמב"ם ובכל הפוסקים". ויש להצטער על טעות זו שנהיתה כה נפוצה.

שני טעמים לכך. והם: [א] השיעור נמדד לפי פרי הזית המציאותי. [ב] לסוברים שהכזית כחצי ביצה, משערים בביצה קטנה יותר ממה שנקטו (הטעם שנקטו ביצה גדולה מדי הוא מפני שחשבו שמשקל הדרהם המובא ברמב"ם [בו ציין את גודל הביצה] כבד יותר ממה שהוא באמת). וכל טעם נכון להלכה בפני עצמו, ק"ו שבצירוף שניהם ניתן לסמוך על שיעור זה. מעתה, נבאר את הטעמים:

טעם א': כגודל פרי הזית המציאותי

פוסקים רבים קבעו לענין כל השיעורים התלויים בפירות, שגודל הפרי במציאות כפי הנראה לעינינו הוא הקובע את השיעור. ואין שום נפק"מ אם הפרי היה בעבר גדול יותר, כי עצם השיעור הוא לפי גודלו של הפרי – בשעתו ומקומו. אחד המקומות בהם דנו הפוסקים בזה הוא בהל' טריפות, ושם נפסק לסמוך על גודל הפרי המציאותי (ואף אם הוא נתקטן) – ואף לקולא באיסור דאורייתא של טריפה³.

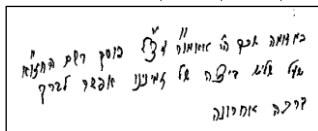
וכך גם כאן, נמסר השיעור כתלוי בגודלו של פרי הזית – וגודלו היום הוא הקובע את השיעור. וכיון שעצם ההלכה שנאמרה למשה בסיני היא לאכול שיעור שגודלו כפרי הזית, הרי שזהו הקובע את השיעור, ואין לך אלא גודל פרי הזית שבימך ובמקומך.

אף החזו"א כתב כך לענין כזית (אגרות חזו"א א קצד). והוסיף עוד בספרו "קונטרס השיעורים" (או"ח ל"ט ו') לבאר באר היטב שהסברא מוכרחת לנקוט כך בעצם ההבנה של מהותו של 'שיעור'. ובלשונו: "למדנו דכל מקום משער בפירות מקומו וכל דור בזמנו, דאם צריך ביצה שבימי משה ופירות של מתן תורה אכתי נפל שיעורא בבירא", עכ"ל.

כך הוא גם נהג הלכה למעשה, הן בשיעור כזית לברכה אחרונה⁴, והן לענין שיעורו במצוה דאורייתא של אכילת מצה⁵.

³ כ"כ הפוסקים אף לקולא בדאורייתא בהלכות טריפות, עיי' יו"ד סי' מ"ד בש"ך ס"ק י"ב בשם ראב"ן. ושם בהגהות אמרי ברוך (לרבי ברוך פרענקל תאומים): "מדכתב הראב"ן בעצמו שהענבים היו בזמן הקדום יותר גדולים, ועם כל זה מביא מעשה דמגנצא שהכשירו כאשר ראו שהיה כענבה, והיה על כרחו כענבה שבזמנם, דמנא ידעו שיעור ענבה דבארץ ישראל, אלא ודאי דכל השיעורים הכל לפי העת והזמן. ומזה יש לדחות דברי הצ"ח במסכת פסחים וכו'". וכן איתא בפמ"ג שם (שפ"ד ס"ק י"ג) שכתב וז"ל: "הש"ך העלה כענבה ממש דהיינו עינבי הגפן משערינן ליה ואף דהיום נתקטנו בשיעורן ממה שהיו בתחלה".

⁴ מכתב שזכיתי לקבל ממרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצוק"ל (חודש אדר תשס"ו):

⁵ וכך כתב בסי' "ארחות רבנו" (ח"ב עמ' ס"ח אות מ"ד): "אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א [זצוק"ל] שהיה כמה שנים בסדר אצל מרן החזו"א זצוק"ל, וזוכר שמרן חילק מצה כזיתים קטנים". וכך שמעתי בעצמי בפי מרן הגר"ח זצוק"ל. וזאת למרות שבספריהם של מרן החזו"א והסטייפלר כתבו שיעורים גדולים יותר לאכילת כזית. ובהגדה של פסח "חזון איש" עמוד ל"ט: "למסובין חילק מצה ככף יד בלא האצבעות", והנה ל' לוח שיעורי המצוות (שבסוף שיעורין של תורה), בהציגו את השיעור (הגדול) כתב שהוא "כדי לצאת ידי כל הדעות". אך ל' זו אינה מבוארת כל צורכה. שאלה זו (אודות שהוראתם למעשה - קטנה יותר ממה שכתוב בספר) הצעתי בפני הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א. הוא השיב לי שהוא שאל זאת את הסטייפלר עצמו, והשיבו: "שכוונתו בספר למי שרוצה להחמיר על עצמו, אבל "מען דארף נישט" (אין צורך בזה)", עכ"ד. והדבר עדיין צ"ב, אבל בכל אופן ברור שמעשה רב וההנהגה בפועל של רבותינו אלו זצוק"ל היה בשיעורים קטנים, וכנ"ל.

וכל זה הוא אף אם היה הכזית פעם גדול יותר מהמצוי היום. אך יש להוסיף את אשר העיר מרן הקה"י (שש"ת בסופו) שלרוב השיטות אין שום סיבה להניח שהזית פעם היה גדול יותר, וא"כ מסתמא תמיד היה בגודל של זית שלנו, ולמה נחוש לשינוי בזה. ואמנם הזית הבינוני המצוי היום הוא בגודל 4-5 סמ"ק, אך החזר"א חשש בזה לזיתים גדולים יותר,⁶ והיינו לכל היותר 17 סמ"ק (שהוא כגודל שליש ביצה של זמנינו). מצינו ראשונים רבים (בעיקר מארצות אשכנז) שציינו את השיעור ביחס לביצה, ולא ציינו את השיעור על פי פרי הזית. בדרך כלל הסיבה לכך היא, שלא היו זיתים מצויים במקומם, ולא ראו פרי זה, ובודאי לא יכלו לציין את השיעור על פיו.⁷

טעם ב': לסוברים שהכזית כחצי ביצה, משערים בביצה קטנה יותר ממה שנקטו

הנה השו"ע (או"ח סי' תפ"ו) כתב כהשיטה שהכזית כחצי ביצה.⁸ ולכאורה מדובר בשיעור גדול יותר. אך כשנדקדק בדבר נראה, שגם לפי צד זה השיעור הוא 17-20 סמ"ק. גודל הביצה עם הקליפה הוא 50 סמ"ק,⁹ והכזית הוא כחצי ביצה ללא הקליפה¹⁰ שהוא, לפי דברי כל הפוסקים (ללא חולק), קטן לכל הפחות ברבע [25%].¹¹ הרי שהביצה 37.5 סמ"ק, וחצי 19 סמ"ק.

⁶ כך מסר מרן הגר"ח קניבסקי צוק"ל, כמובא בספר 'כזית השלם' עמ' 201. וכן בספר נטע רענן עמ' תנ"ב, הביא מהגר"ח"ק על טעם הוראת החזו"א 'שליש ביצה' וז"ל 'לא השיעור של ר' חיים נאה, אלא דזית הוא בכזיתים של היום מעיקר הדין והוא שליש ביצה של היום'.

⁷ בספר 'יד יהודה' (יו"ד סי' מ"א סק"ב) כתב שזהו הטעם שהצל"ח הגדיל את שיעור הכזית, משום שלא ראה זיתים.

וכן מוכח בשו"ת חת"ס [או"ח קכ"ז], שנקט שהביצים בזמן הגמ' היו גדולות כהצל"ח, ואעפ"כ הכזית כחצי ביצה שלנו. ותימא, מהו הטעם שאינו נוקט ביצה כפולה לענין הכזית – ע"כ משום שסובר שהפרי שבימך הוא הקובע, וא"כ למה נקט 'חצי ביצה' ולא נקט גודל של 'זית'?! והיא לכאורה תמיהה רבתי. ומוכח שסבר בעצם לשער בכזית שלנו, אלא שלא היה מצוי לו (וכפי ששמעתי מזקני ע"ה שהיה יוצא הונגריה, וכן מהאדמו"ר רבי יוחנן סופר מערלוי צוק"ל, ששניהם אמרו לי שלא ראו זית מימיהם עד שעזבו את גבולות הונגריה).

הרב חיים בניש שליט"א (מח"ס "מדות ושיעורי תורה", במאמרו בקובץ "בית אהרן וישראל" כסלו תשנ"ד) בירר שכל הראשונים שגרו בארצות בהם מצויים זיתים כתבו רק "כזית", ומאידך כל הכותבים שהכזית כחצי ביצה חיו במקומות שלא היו זיתים מצויים, עכ"ד.

אך העירוני, שבספר החינוך מצוה שיי"ג כתב ששני זיתים הם כביצה. ואמנם לא ידוע לנו זהותו של המחבר, אבל מדבריו בהקדמה שכותב שהוא 'איש יהודי מבית לוי ברצלוני', נוטה שהיה מספרד ובספרד ידוע שמצויים זיתים. אך סו"ס 'ברצלוני' רק מתאר את מוצא משפחתו ועדיין זהותו אינה ידועה, וצ"ע.

⁸ בהשקפה ראשונה היה נראה, שמכך שהשו"ע העתיק את שיעור הכזית ביחס לביצה, הרי שאינו מסכים לשיטה שהובאה לעיל שהפרי המצוי הוא הקובע את השיעור. אך באמת נראה שאין כאן הוכחה, וגם בדעת השו"ע שפיר י"ל שהפרי המצוי הוא הקובע, וכפי שכתב החזו"א שכן מוכרח מסברא, ויבואר בהערה 12.

⁹ נתבאר באריכות בספר 'הידורי המידות', שכן עולה בבירור גמור משקילת מטבעות הדרהם שבידינו (על פי משקל מטבע ה'דרהם', מסר הרמב"ם את שיעור הרביעית). וכן נתברר לכל העוסקים בענין דורנו ('מידות ומשקלות של תורה', 'מידות ושיעורי תורה', 'לב ים', ועוד), ללא חולק. וכך גם נפח ביצה (טבעית) בימינו. וכך הסכימו גדולי הפוסקים: הגר"ש אויערבאך זצ"ל, הגר"ע יוסף זצ"ל, ויבדלחטי"א הגר"מ שטרנבוך שליט"א ועוד. ומה שנקט הגר"ח חיים נאה זצ"ל שיעור גדול יותר בהסתמכו על הדרהם, היה מפני שחשב שהדרהם המצוי בימינו זהה במשקלו לדרהם עליו דבר הרמב"ם, ולא אירע בו שום שינוי במשך הדורות, אולם כיום ידוע שבמשקל הדרהם נעשו שינויים במשך הזמן.

¹⁰ כך מפורש בשו"ת נודע ביהודה (או"ח ל"ח), וכן בביתאור הגר"א (על שו"ע סי' תפ"ו ס"א), וכן נקטו החזו"א והגר"ח חיים נאה. וטעמם פשוט, כי השיעור של חצי ביצה נלמד מן ההשוואה לגודל הביצה של טומאת אוכלין (יומא פ.), וביצה זו היא ללא קליפתה. ואמנם המ"ב (ריש סי' תפ"ו) כותב לשער בחצי ביצה עם הקליפה, ומקורו בשו"ת בנין ציון, אך זו שיטת יחיד, והחזו"א (או"ח סי' ל"ט סי"ז) כתב על הסברא לשער בחצי ביצה עם הקליפה: "ליכא מאן דסבר הכי".

¹¹ כמה יש לנכות עבור הקליפה?

ובמגן אברהם (תפ"ו) כתב שכיון שמוכח בגמרא שהכזית קטן יותר מחצי ביצה ממש, הרי שמש"כ השו"ע ל' חצי' ביצה – "לא דק, ולחומרא לא דק". והשיעור האמיתי קטן יותר. והסכים עמו הנ"ב (או"ח סי' ל"ח).

וכע"ז בביאור הגר"א (על שו"ע שם), שכוונת השו"ע ב"חצי ביצה" (בלי הקליפה) היא זהה לשיעור "שליש ביצה" (עם הקליפה), עכ"ד. וכיון שהביצה עם הקליפה 50 סמ"ק (וכנ"ל), הרי ששליש הוא 17 סמ"ק, וזהו גם שיעור ה"חצי ביצה" של השו"ע¹². הרי עלה בידינו שיעור 17-20 סמ"ק, לכל השיטות.

משקל המצה

אע"פ שהשיעור של הכזית נמסר רק בנפח בלבד (כהסכמת כל הראשונים והאחרונים), אחר שיתברר לנו מהו היחס בין הנפח של המצה לבין המשקל – אפשר לברר את הנפח בקירוב גדול על ידי ידיעת המשקל.

המחברים שעסקו בבירור הענין העלו¹³ שהמצה שוקלת 50-55% מהנפח. כלומר, שהרוצה לקחת מצה שהנפח שלה הוא 20 סמ"ק (לדוגמא), יכול לברר זאת על ידי שלוקח מצה השוקלת 10-11 גרם.

הוכחה ברורה מהמציאות

יצויין, שבהקרבת קרבן מנחה בבהמ"ק היו עושים קמיצה מהמנחה, ואופן עשיית הקמיצה הוא: "שלוש אצבעות על פס ידו וקומץ". ועל כך כתב בגמרא, "אין קמיצה פחות משני כזיתים". – והנה קמיצה של אדם רגיל היום אינה עולה על 40 סמ"ק (ואדרבה היא קטנה בהרבה), ומוכח מזה שאין אפשרות בשום

הנודע ביהודה (שם) כותב לנכות רבע (25%), ומקורו מדברי המהרי"ל (והעתיקוהו השל"ה, והמג"א). ואילו בביאור הגר"א נקט שיש לנכות שליש (33%) ושיעור כחצי ביצה ללא קליפתה שווה לשליש ביצה עם קליפתה. והנה בספר "מדות ושיעורי תורה" עמ' רל"ט הביא את כל זה והעיר שבביצים שלנו לא מצינו קליפה כה עבה, ויש לנכות רק בערך עשירית (10%).

אך נראה שההלכה נקבעת עפ"י הפוסקים, שכולם הביאו לנכות שיעור של רבע מהביצה (25%) או יותר, ללא חולק – המהרי"ל, השל"ה, המג"א, החוות יאיר ב"חוט השני", הנו"ב, התשובה מאהבה, הגר"א והחת"ס – המובאים במוש"ת שם. והגר"א אף הביא זאת להדיא כהסבר דעת השו"ע, ופשוט שכך יש ללמוד בדעת השו"ע כדברי הפוסקים.

אמנם כאן יש סיבה מוכרחת יותר לנקוט כפוסקים הנ"ל, אף שנראה לעינינו לא כך (ולא רק משום שבטלה דעתנו לדעתם). עצם הדיון כאן אינו על גודל ה"ביצה", אלא על גודל ה"זית". א"כ, כשהפוסקים אמרו לשער ב"חצי ביצה", הרי שעלינו לברר מה היתה חצי הביצה עליה הם כווננו, כדי לדעת מהו הגודל המדובר. ואין שום נפק"מ מהו גודל חצי ביצה שלנו. [ואמנם, אם היה הנדון שיעור ה"ביצה", היה מקום לשער אותה כפי גודלה היום, וכדברי המוש"ת. אך כאן אין אנו דנים כלל על שיעור ה"ביצה", באים אנו לשער שיעור "כזית", אלא שלמרות הזיתים הקטנים של היום – אוליין כאן בשיטת הסוברים לשער בזית של זמנם שהוא כחצי ביצה, וחצי ביצה הוא רק שיעור שנועד להגדיר את גודל הזית שהיה פעם. א"כ יש לשער גם את קליפת הביצה עפ"י מה שהיה בזמנם. וזה ברור]. ואף מי שירצה לטעון שיש לנכות רק עשירית (10%), לא הוסיף בכך הרבה, ועולה לדבריו לחצי ביצה 22.5 סמ"ק, והיא תוספת קטנה.

¹² ובאמת נראה לברר, דהשו"ע מעולם לא חלק על הא דהכזית נקבע לפי פרי הזית המצוי, כמבואר לעיל (בטעם א'). ומה שהביא שיעורא דכחצי ביצה י"ל: הנה מצינו שהחזו"א נקט באופן ברור שקביעת השיעור הוא עפ"י פרי הזית המצוי, ואעפ"כ בהוראה מעשית נקט כשליש ביצה [עם הקליפה] משום שיתכן ויש זיתים גדולים יותר ממה שהגיעו לידו, ולהם הוא חשש. וי"ל דאף דעת השו"ע כך, דכיון שי"א שהכזית כחצי ביצה [בלי הקליפה], חשש שמא יש כאלה זיתים ולכן העתיק שיעור זה בשם י"א. – והנה הגר"א בביאורו כתב ששיעור שלישי ביצה עם הקליפה הוא בדיוק כשיעור חצי ביצה בלי הקליפה, נמצא לפי"ז שדברי השו"ע (דהכזית י"א שהוא כחצי ביצה) הם בדיוק כדברי החזו"א (הסובר שפרי הזית המצוי – הוא קובע את השיעור).

¹³ "מדות ושיעורי תורה" (לרבי חיים בנש שליט"א), "כזית השלם" (לרבי פינחס באדנר שליט"א), הגי"ר יחיאל אברהם זילבר זצ"ל (עורך המידות והשיעורים ביתד נאמן), וכך עלה בערך גם במדידות שערתי בעצמי. אף שעדיין אין בזה ודאות גמורה, מסתבר לסמוך על זה כיון שכל המחברים העלו מסקנה דומה (ובכמה שיטות מדידה שונות).

אופן ששיעור הכזית יותר מ-20 סמ"ק. וזו ראייה ברורה.

ראייה גדולה היא זו! [נ.ב. ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק ח' סימן קצ"ד) שהביא ראייה זו, וכתב שהיא ראייה חזקה ביותר שאין מקום לפקפק בה, וז"ל: "ולפענ"ד הוא תמיהה גדולה ולית נגר ובר נגר דיפרקינה", עכ"ל].

לבחון מחדש את המושכל הראשון

(והרי ידוע שהגודל של הזית השתנה!) [האמנם?]

אחת ההתמודדויות העיקריות של חיבור זה היא, היחס לשאלה הנשאלת בטבעיות מפי שומעים רבים. כאשר נודע להם על אפשרות של שיעור קטן לכזית, ועוד – שגודלו של הזית המצוי יכול להיות משמעותי לשיעור הלכתי זה, צפה ועולה מאליה השאלה: "והרי ידוע שהגודל של הזית השתנה?".

וכאילו באים לומר: הרי זה כבר ידוע וברור (כמושכל ראשון!) שהזיתים של פעם גדולים היו. ובנוסף לזה גם פשוט וברור שהשיעורים ההלכתיים תלויים הם ועומדים בזיתים של פעם ולא של היום. ולכן תמהים קצת על ה"חידוש המופלג" המוצג זה עתה בפניהם, ותוהים מהו הקשר בין הזית הקטן שנמצא במטבח - לבין השיעור הגדול שמקובל (כ"דבר פשוט") שהוא הוא השיעור ההלכתי של הכזית. "וכי יתכן ששיעור הכזית הוא כגודלו של זית?".

ולכך מן הראוי לציין כבר במקום זה, שעצם המושכל הראשון שהוצג לעיל – ראוי הוא לבדיקה. ואדרבה, מן הראוי היה שהוא יהיה הצד המחודש, כי הפשטות היא בדיוק ההיפך! הן משום שלפי רוב הראשונים אין שום סיבה ידועה להניח שאירע שינוי כלשהו בגודל הזית, והרי בפשטות הוא קבוע ללא שינוי כמו בימי קדם ממש. וכמו שאז היה השיעור כמו הזית המצוי (וכמפורש בדברי חז"ל, בתוספתא ובגמרא, וזה מוסכם לכו"ע ללא חולק). – כן גם עתה. והן משום שלפי עיקר ההלכה - אין משמעות הלכתית לזית שהיה בימי קדם, ואדרבה – הזית של היום, זה המצוי בכל מטבח - הוא הקובע את השיעור ההלכתי.

בעז"ה בספר 'הידורי המידות' הארכנו יותר בהסבר נימוקים אלו (והם מדברי החזו"א והקהילות יעקב ז"ע). ולא באו הדברים בכאן אלא לומר שבמקום לחשוב על דברים אלו כמחודשים, ושהשיעור הקטן הוא הנראה כבלתי מסתבר (וממילא – עליו הראיה) – אדרבה ולהיפך, יש לראות שיטה זו כהפשוטה והברורה, והשיעור הגדול יותר הוא המחודש.

וכדברי הגאון בעל ה"אבני נזר" ז"ע, שכאשר נשאל מהו שיעור הכזית, תמה על השואל ואמר: "וכי לא ראית זית מימך?".

השינוי במושכל הראשון – הוא המטרה של פרק קצר זה.

המצוה לשיעור "לחמרא לפהדרין" בדאורייתא המבואר בעמוד הבא

47 סמ"ק

שטח המצה עבור נפה 47 סמ"ק

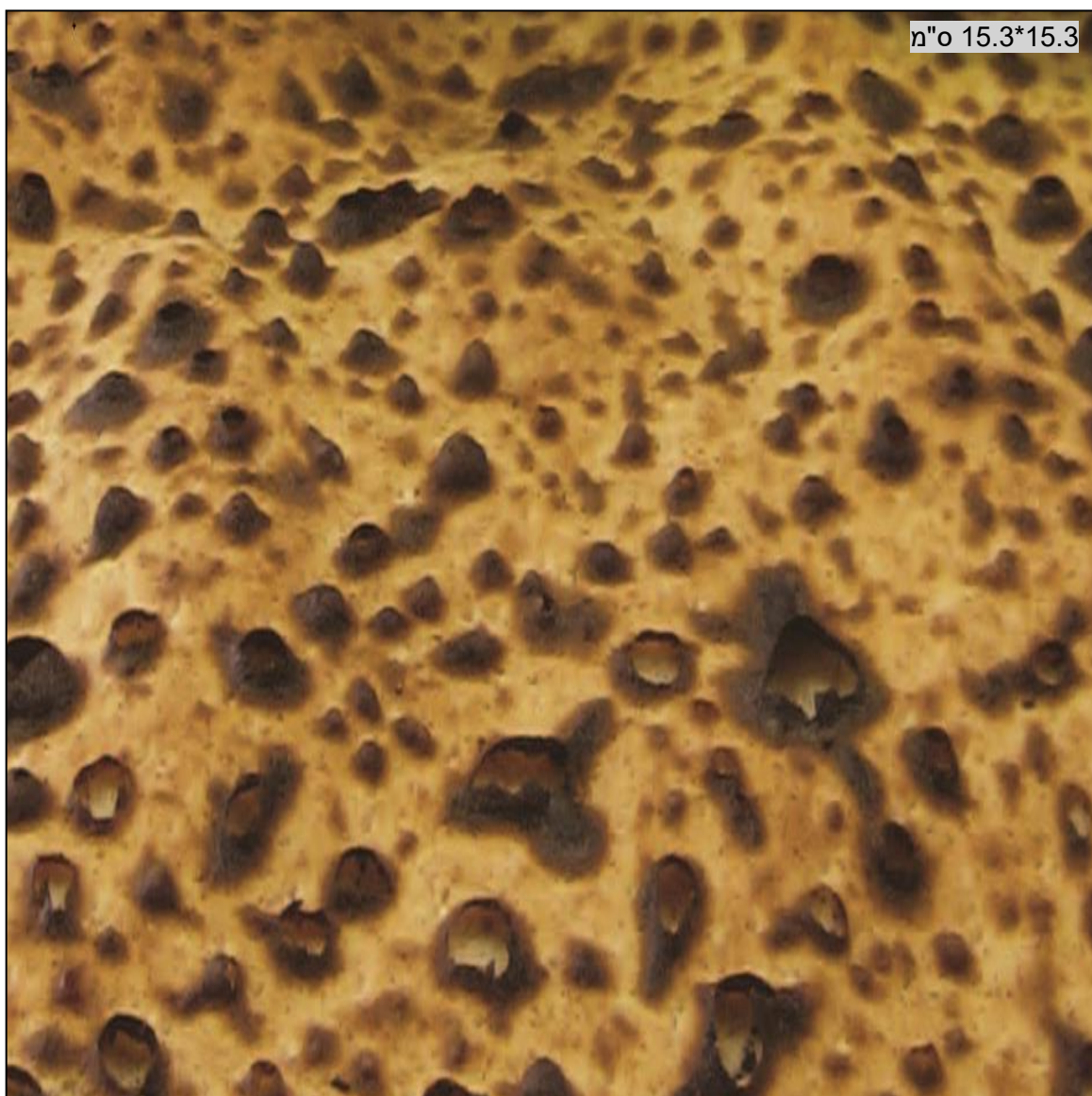
[כ-26 גרם]:

כ- 15.3 ס"מ * 15.3 ס"מ

תמונה זו מתייחסת למצה בעובי סטנדרטי

של 2 מ"מ (כעובי מטבע 1 ש"ח)

($15.3 * 15.3 * 0.2 = 46.8$)

15.3*15.3 ס"מ

כזית ראשון

- א. לחומרא למהדרין (47 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד הקודם
 ב. הידור (25 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 22
 ג. עיקר ההלכה (17-20 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 20
 ד. בשעת דחק גדול (5 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 24

א. כזית ראשון – לחומרא למהדרין – 47 סמ"ק

מנהג נפוץ הוא להחמיר ולהדר כדברי המ"ב כדי לצאת ידי חובת המצוה דאורייתא כפי כל הדיעות. לפ"ז נהגו לאכול כזית מצה בנפח כ-47 סמ"ק [כ-26 גרם].
 ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד הקודם.
 באכילת שיעור זה יוצאים ידי חובה גם את חומרת אכילת ב' כזיתים, ואין צריך להוסיף עליו. וכמבואר להלן בעמוד 28.

שטח המצה לשיעור 47 סמ"ק:

במצת יד שעוביה 2 מ"מ (זהו עובי רגיל ו'סטנדרט' למצת יד), השטח הנצרך לשיעור זה הוא 15.3 ס"מ * 15.3 ס"מ, וכגודל המצה המופיע בעמ' הקודם.
 עבור מצה דקה יותר, צריך להוסיף יותר שטח, בהתאם. וכן עבור מצה עבה יותר, צריך פחות שטח (ראה הנחיה כיצד לשער את עובי המצה, בעמוד 27).

מצת מכונה - מצוי שהיא מעט עבה יותר ממצת יד, ואזי - הגודל (השטח) הוא פחות. [מצות מכונה רבות – עוביין 2.2 מ"מ (יתכן שיימצאו מצות מכונה דקות עד כדי 1.9 מ"מ).
 גודל השטח של 47 סמ"ק במצת מכונה שעוביה 2.2 מ"מ הוא כ: 17 ס"מ * 12.6 ס"מ. כיון שהשטח של מצת מכונה הוא בערך 17 ס"מ * 17 ס"מ, זהו בערך 3/4 מצה. יצוין, שכל שורה במצת מכונה היא בערך רוחב 1 ס"מ, ולכן אפשר בקלות למדוד - בלקיחת 13 שורות].

ב. הידור באכילת 25 סמ"ק (למי שקשה לו ה"חומרא למהדרין" של אכילת 47 סמ"ק)

מי שקשה לו להחמיר בהידור של אכילת שיעור של 47 סמ"ק, הידור יש לאכול כ-25 סמ"ק [כ-14 גרם] (כדעת שו"ת בנין ציון המובא במ"ב, לשער הכזית בחצי ביצה עם קליפתה).
 ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד 22.

ג. שיעור הכזית מעיקר ההלכה – 17-20 סמ"ק

מי שקשה לו להדר - דינו שיוכל לסמוך לכתחילה [ולברך] על שיעור של 17-20 סמ"ק [10-11 גרס], כיון שכך הוא השיעור עפ"י עיקר ההלכה. ביאור לשיעור "17-20" סמ"ק ראה בעמ' 21.

ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד 20.

כך הורה לי מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שמי שקשה לו להדר יוכל לסמוך לכתחילה על שיעור של כ-17 סמ"ק, כיון שכך הוא השיעור הנכון עפ"י עיקר ההלכה (מרן זצ"ל הדגיש בפני שזה אינו "בדיעבד" עבור מי שקשה לו לקיים את המצוה לכתחילה. אלא זהו "לכתחילה" עבור מי שקשה לו להדר בקיום המצוה).

כשיעור זה נהג מרן החזו"א (ראה ספר אורחות רבנו ח"ב עמ' ס"ח: "אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א [זצוק"ל] שהיה כמה שנים בסדר אצל מרן החזו"א זצוק"ל וזוכר שמרן חילק מצה כזיתים קטנים". ובהגדה של פסח "חזון איש" עמוד ל"ט: "למסובין חילק מצה ככף יד בלא האצבעות", וכן גם אני שמעתי מפי מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שהיתה זו הנהגת מרן החזו"א כשהיה מיסב אצלו בליל הסדר). כך גם היתה הוראת מרן הקהילות יעקב זצ"ל בע"פ "ככף היד בלי האצבעות" כפי שמסרו כמה מחשובי הרבנים בשמו, ראה לעיל בעמודים 7-8.

כל זה כשיטת רבינו חיים מוולאזין, שהיה "מיקל מאד בשיעור כזית אף לענין מצה בליל א' דפסח" (שערי רחמים, מנהגי הגר"ח קס"ה. והוא מכת"י תלמידו הגדול הג"ר יוסף זונדל מסלנט). וכדרך שכתב גם רבינו הנצי"ב מוולאזין "וזה ברור דשיעור כזית המבואר בשו"ע הוא שיעור קטן מאד ולמה לנו להחמיר" (מרומי שדה פסחים לט).

עוד אמר לי מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שבדורות קודמים לא נהגו לאכול כהשיעור הגדול של המ"ב [גם הגרמ"מ שפרן שליט"א מסר (במכתבו המובא בראש הקונטרס) בשם זקניו שלא כך היה מנהג העולם במקומם לפני המלחמה].

ה"אבני נזר" (מסוכטשוב) נשאל מהו שיעור כזית לברך ברכה אחרונה, וסימן על אצבעו עד אחרי הציפורן מעט ואמר שבשיעור זה יש כזית, והשיב לשואל כמתמיה: "וכי לא ראית זית מימך?" (הליכות שלמה פסח עמ' רי"ג). ופסק כן גם לענין מצה בליל א' דפסח (הסדר הערוך ח"א עמ' תנ"ט).

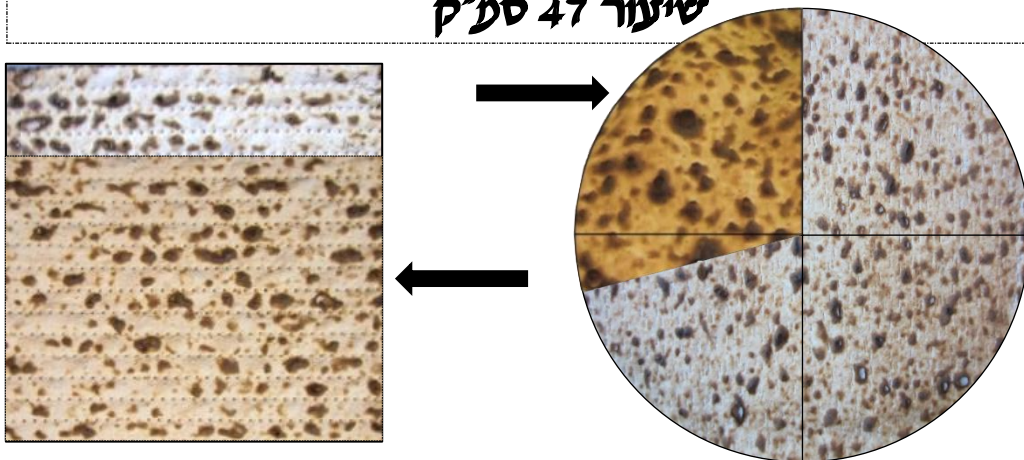
ד. בשעת דחק גדול – 5 סמ"ק

בשעת דחק גדול, כגון חולה או מי שאינו יכול לאכול כשיעור 17 סמ"ק, אפשר לסמוך על הסוברים שהשיעור הוא כגודל זית של זמנינו, ראה להלן בעמוד 24-25.

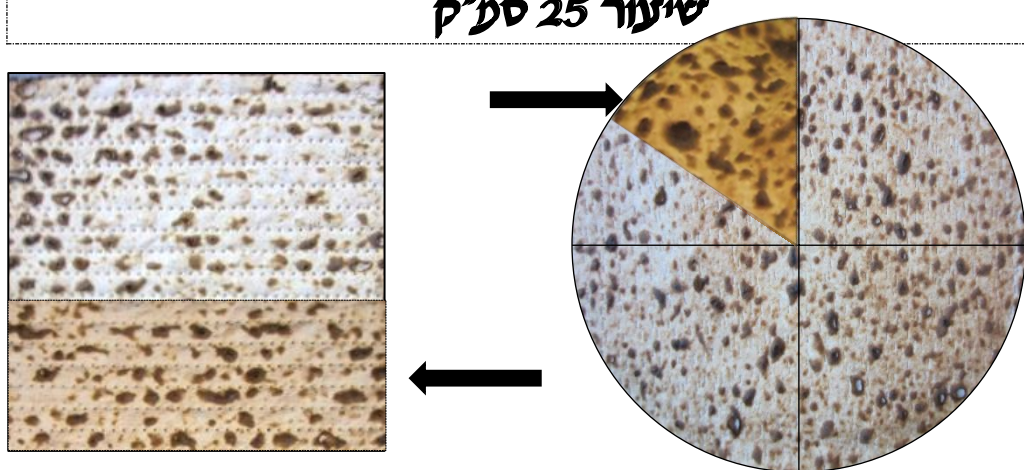
המחשת השיעורים ביחס למצה שלימה

במצת יד שלימה "סטנדרטית" (שעוביה 2 מ"מ וקוטרה 32-33 ס"מ) יש כ-160-170 סמ"ק.
במצת מכונה שלימה (לפי מצה שעוביה 2.2 מ"מ ורוחבה ואורכה כ-17 ס"מ) יש כ-63 סמ"ק.

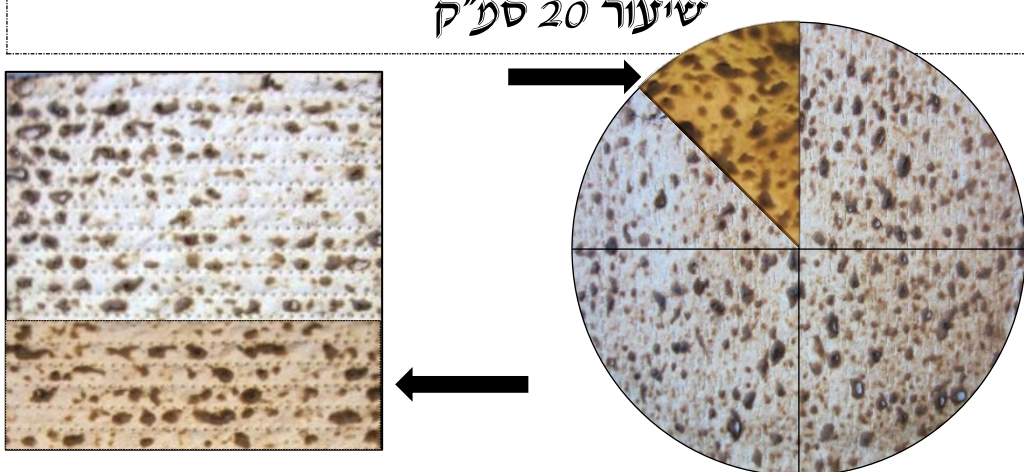
שיעור 47 סמ"ק

שיעור 25 סמ"ק

שיעור 20 סמ"ק

המצוה לשיעור 17 סמ"ק

(המצוה לשיעור "עיקר ההלכה" המבואר בעמוד הבא)

העלים הגדולים המצויים ברובד החיצוני של החסה שוקלים 15-17 גרם בערך, לפיכך אפשר לסמוך שבעלה אחד שכזה יש שיעור של בערך 17 סמ"ק (המשקל הסגולי של חסה הוא מעט יותר מ-90% ממשקל המים, הנצרך לדקדק בשיעור באופן מצומצם, יכול לשערו בהתאם ליחס הנ"ל).
הרוצה להוסיף כדי שיעלה בידו עד כדי 25 סמ"ק, יצטרך לקחת עוד כמחצית העלה בגודל הנ"ל.

מרור

- א. לחומרא למהדרין (25 סמ"ק)
- ב. עיקר ההלכה (17 סמ"ק)
- ג. בשעת הדחק (5 סמ"ק)

מצות אכילת מרור היא מדרבנן בזמן הזה. ולכן, אף לכתחילה אין צריך לחוש בזה לשיעור הגדול [הסובר להכפיל את השיעור עפ"י ההנחה שנתקטנו הביצים] (מ"ב סי' תפ"ו סק"א, ושבת הלוי ח"ו סי' ס').

א. השיעור לחומרא למהדרין:

25 סמ"ק.

ב. השיעור מעיקר ההלכה:

אף לכתחילה די ב-17 סמ"ק, שהוא השיעור מעיקר ההלכה. וכן נהג ואף היה מורה מרן החזון איש¹⁴.

ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד הקודם.

ג. בשעת הדחק

בשעת הדחק, כגון חולה או מי שאינו יכול לאכול כשיעור 17 סמ"ק, אפשר לסמוך על הסוברים שהשיעור הוא כגודל זית של זמנינו, כדרך שיבואר להלן בעמוד 25.

¹⁴ ארחות רבנו ח"ב עמ' עה-עו (וז"ל: "מו"ר [הקה"י] זצוק"ל אמר לי שמרן החזו"א היה מחלק למסובים עמו בסדר מרור (חריין) שגודלו לפני שפררו היה בערך כשליש ביצה של היום, והוסיף מו"ר שכן הוא נוהג כמרן [החזו"א] זצוק"ל לחלק שיעור מרור חריין לבני ביתו").
וכן ב"סידור פסח כהלכתו" פ"ט הערה 61, וכן בפסקי תשובות סי' תפ"ו הערה 20, מובא שמרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל העיד שכך נהג החזו"א לעצמו וכן הורה אף לאחרים.

המצוה לשיעור "עיקר ההלכה" המבואר בעמוד הבא

20 - 17 סע"ק

שטח המצה עבור נפח 20 סמ"ק

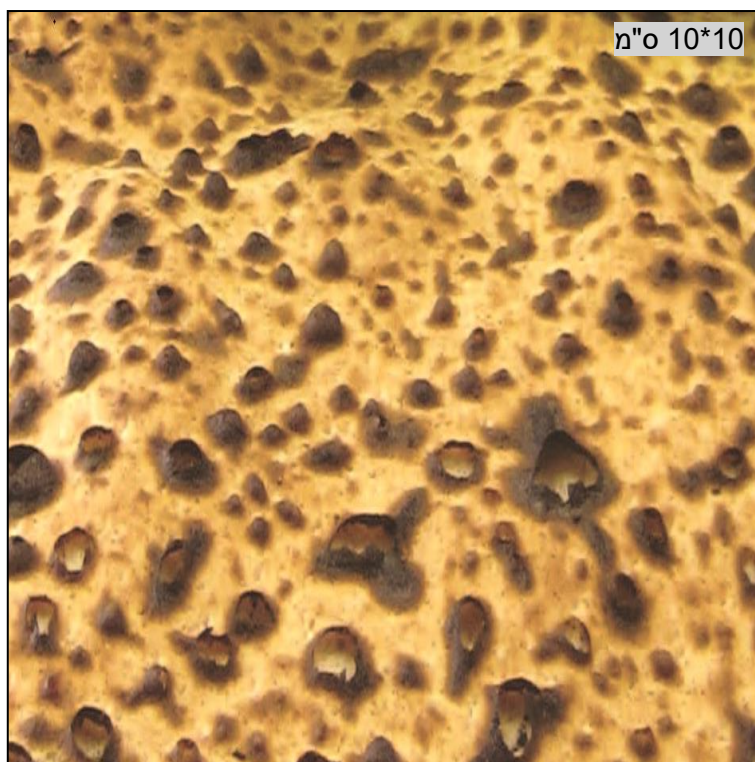
[כ-11-10 גרם]:

כ- $10 * 10$ ס"מ

תמונה זו מתייחסת למצה בעובי סטנדרטי

של 2 מ"מ (כעובי מטבע 1 ש"ח)

($10 * 10 * 0.2 = 20$)

כורך

שיעור הכזית עבור כורך – הן לכזית מצה והן לכזית מרור:

א. עיקר ההלכה (17-20 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד הקודם

ב. בשעת הדחק (5 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 24

א. השיעור מעיקר ההלכה – 17-20 סמ"ק:

לאכילת כורך, שהוא רק זכר למקדש ולא לשם קיום המצוה, בודאי די בשיעור 17-20 סמ"ק [10-11 גרס].

ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד הקודם.

[מעיקר ההלכה, אפשר לסמוך ולברך על שיעור זה אף לכזית ראשון שהוא דאורייתא, וכן לאפיקומן, כפי שצויין שם במקומם].

שטח המצה לשיעור 17-20 סמ"ק:

במצת יד שעוביה 2 מ"מ (זהו עובי רגיל ו'סטנדרט' למצת יד), השטח הנצרך ל-20 סמ"ק הוא 10 ס"מ * 10 ס"מ. וכגודל המצה המופיע בעמ' הקודם.
עבור מצה דקה יותר, צריך להוסיף יותר שטח, בהתאם. וכן עבור מצה עבה יותר, צריך פחות שטח. (ראה הנחיה כיצד לשער את עובי המצה בעמוד 27).

מצת מכונה - מצוי שהיא מעט עבה יותר ממצת יד, ואזי - הגודל (השטח) הוא פחות. [מצות מכונה רבות – עוביין 2.2 מ"מ (יתכן שיימצאו מצות מכונה דקות עד כדי 1.9 מ"מ).
גודל השטח של 20 סמ"ק במצת מכונה שעוביה 2.2 מ"מ הוא כ: 17 ס"מ * 5.4 ס"מ. כיון שהשטח של מצת מכונה הוא בערך 17 ס"מ * 17 ס"מ, זהו בערך 1/3 מצה. יצוין, שכל שורה במצת מכונה היא בערך רוחב 1 ס"מ, ולכן אפשר בקלות למדוד - בלקיחת 6 שורות].

ביאור שיעור "17 - 20 סמ"ק"

מעיקר ההלכה, די בשיעור 17 סמ"ק. שהרי הכזית כחצי ביצה (כמבואר בשו"ע), ונקטו רוב הפוסקים שהיינו כחצי ביצה בלי הקליפה (שיעורה 37.5 סמ"ק), והמחצה הוא 19 סמ"ק. והמ"א כתב ששיעור זה "לא דק, ולחומרא לא דק", כלומר שבאמת הוא קטן יותר. וכן הגר"א כתב ששיעור זה (דחצי ביצה בלי הקליפה) שווה לגודל שליש ביצה עם הקליפה (שעולה 17 סמ"ק).
ולסוברים כזית כשליש ביצה בודאי די בשיעור זה; וק"ו לסוברים שהוא כגודל זית המצוי.
עכ"ז כיון שנמסר כאן שיעור זה כעיקר ההלכה (ולא לחומרא או למהדרין), נקטנו שיעור עד 20 סמ"ק לרווחא דמילתא, כי לפעמים יש מעט אי דיוק במדידה.

ב. בשעת הדחק:

בשעת הדחק, כגון חולה או מי שאינו יכול לאכול כשיעור 17 סמ"ק, אפשר לסמוך על הסוברים שהשיעור הוא כגודל זית של זמנינו, ראה להלן בעמוד 24-25. (ובאג"מ או"ח ג' סי' ס"ו צידד בדמקום חולי יתכן להקל בכורך שלא להצריך בו שיעור כזית כלל לאכילת המרור). מנהגו של הקה"י היה לחלק לכזית מרור (חריין) של כורך כגודל זית בינוני שלנו (ראה להלן הערה 18).

המצוה לשיעור "לחמץ לא תאכל" בדרך המבואר בעמוד הבא

25 סמ"ק

שטח המצה עבור נפח 25 סמ"ק

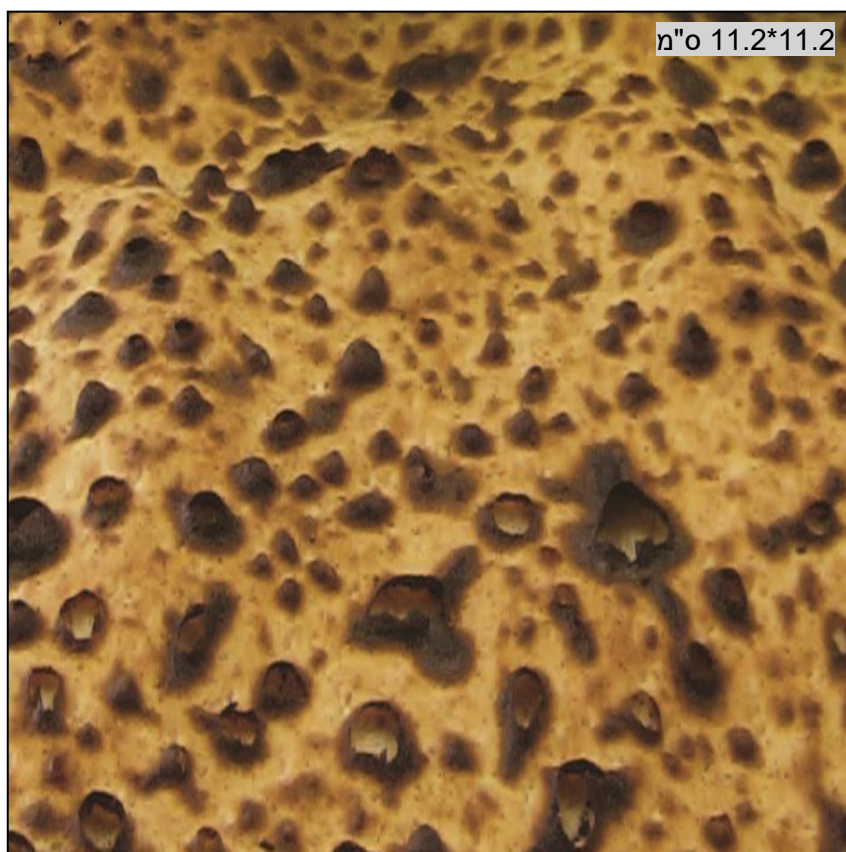
[כ-14 גרם]:

כ- $11.2 * 11.2$ ס"מ

תמונה זו מתייחסת למצה בעובי סטנדרטי

של 2 מ"מ (כעובי מטבע 1 ש"ח)

$(11.2 * 11.2 * 0.2 = 25)$

11.2*11.2 ס"מ

אפיקוס

- א. לחומרא למהדרין (25 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד הקודם
 ב. עיקר ההלכה (17-20 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 20
 ג. בשעת הדחק (5 סמ"ק) המחשה לשיעור זה בעמוד 24

בש"ע כתב: "לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית".
 במ"ב כתב: "לכתחלה טוב שיקח שני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו".
 בשעה"צ כתב: "שמדעת רש"י ורשב"ם משמע דבאפיקומן יוצאין עצם המצוה דאכילת מצה".

א. השיעור לחומרא למהדרין – 25 סמ"ק:

השיעור למהדרין - 25 סמ"ק [כ-14 גרם] [ודי בכך אף לאכילת ב' כזיתים, ראה בהמשך].
 ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד הקודם.

שטח המצה לשיעור 25 סמ"ק:

במצת יד שעוביה 2 מ"מ (זהו עובי רגיל ו'סטנדרט' למצת יד), השטח הנצרך ל-25 סמ"ק הוא 11.2 ס"מ * 11.2 ס"מ. וכגודל המצה המופיע בעמ' הקודם.
 עבור מצה דקה יותר, צריך להוסיף יותר שטח, בהתאם. וכן עבור מצה עבה יותר, צריך פחות שטח. (ראה הנחיה כיצד לשער את עובי המצה, בעמוד 27).
מצת מכונה - מצוי שהיא מעט עבה יותר ממצת יד, ואזי - הגודל (השטח) הוא פחות. [מצות מכונה רבות – עוביין 2.2 מ"מ. (יתכן שיימצאו מצות מכונה דקות עד כדי 1.9 מ"מ).
 גודל השטח של 20 סמ"ק במצת מכונה שעוביה 2.2 מ"מ הוא כ: 17 ס"מ * 6.75 ס"מ. כיון שהשטח של מצת מכונה הוא בערך 17 ס"מ * 17 ס"מ, זהו מעט יותר מ-1/3 מצה. יצויין, שכל שורה במצת מכונה הוא בערך רוחב 1 ס"מ, ולכן אפשר בקלות למדוד - בלקיחת 7 שורות].

ב. השיעור מעיקר ההלכה – 17-20 סמ"ק:

מי שקשה לו להדר, יכול לאכול 17-20 סמ"ק [10-11 גרם] שהוא השיעור מעיקר ההלכה, וכך היה מנהג מרן הקה"י¹⁵.

נראה שיוצאים בזה גם את חומרת המ"ב לאכול ב' כזיתים.

פ"י, לענין קיום 'כזית שני' דאפיקומן, נראה שאפשר לסמוך על הסוברים דשיעור הכזית הוא גודל זית של זמנינו, שהוא רק כ-5 סמ"ק (כ-3 גרם). א"כ באכילת כזית אחד, בשיעור כ-17 סמ"ק (כ-10 גרם), כבר יש שני כזיתים של השיעור הקטן דכזית של זמנינו (ראה בעמוד 28 הערה 23).

ג. בשעת הדחק

בשעת הדחק, מי שקשה לו לאכול שיעור 17 סמ"ק לאפיקומן, יכול לסמוך על הסוברים שהשיעור הוא כגודל זית של זמנינו [5 סמ"ק] ראה להלן בעמוד 25-24.

¹⁵ כמובא בספר ארחות רבינו (ח"ב פסח עמ' ס"ז אות לח): "אמר לי מו"ר [הקה"י] זצוק"ל שאוכל אפיקומן רק כזית אחד וכשיעור קטן בגודל כף היד בערך בלי האצבעות". שזה כ-17 סמ"ק.

המצוה לשיעור "בשעת הדחק" הפנאר בעמוד הבא

5 סמ"ק

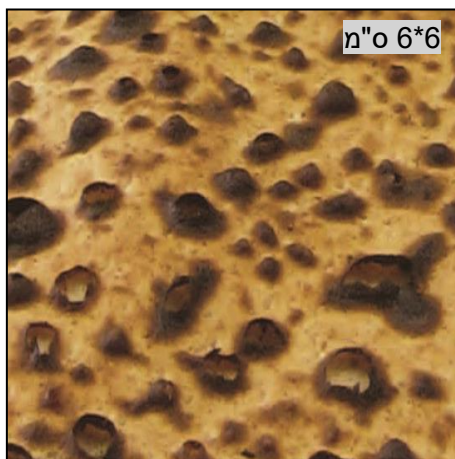
שטח המצה עבור נפח 5 סמ"ק

[כ-3 גרם]:

כ- $6 * 6$ ס"מ

תמונה זו מתייחסת למצה בעובי 1.5 מ"מ
(כעובי מטבע 10 אג'), שהוא דק מהרגיל

$$(6 * 6 * 1.5 = 5.4)$$

לשם המחשה

מסגרת זו היא בגודל של כרטיס אשראי

(8.5 X 5.4 ס"מ)

במצה שעוביה 0.2 ס"מ [שהוא העובי הממוצע בערך]

יש כאן נפח של כ-9 סמ"ק

השיעור בשעת הדחק

4-5 סמ"ק

כזית – כגודל זית בינוני של זמנינו

לדעת פוסקים רבים, שיעור הכזית נמדד לפי הזית הבינוני המצוי¹⁶ (ואינו תלוי כלל בשיעור ה'חצי ביצה').

גודל הזית הבינוני כיום הוא כ-4-5 סמ"ק [כ-3 גרם].
ראה המחשה לשיעור זה, בעמוד הקודם.

הלכותיו למצוות ליל הסדר:

א. כזית ראשון:

כיון שכזית ראשון הוא דאורייתא, בודאי ראוי לאכול שיעור גדול יותר (וככל שנתבאר בשיעור 'כזית ראשון') – כשאפשר. אך מי שאינו יכול, כגון חולה או בשעת דחק גדול, יכול לאכול כשיעור מצה המובא כאן, ולברך 'על אכילת מצה'.

ב. 'שני כזיתים' בכזית ראשון:

כתב השו"ע (תע"ה, א') לאכול בכזית ראשון - שני כזיתים מצה. והביאור הלכה פקפק בזה, וכן הסכים עמו מרן החזו"א.
מסתבר שלענין דין זה, ניתן לשער בגודל זית של זמנינו¹⁷.

ג. כורך:

הובא לעיל שיעור גדול לכתחילה, אמנם צויין שם שכיון שאינו אלא זכר למקדש ולא קיום מצוה, יש יותר מקום לסמוך על שיעור קטן זה, וכן מרן הקה"י חילק לבני ביתו לכורך מרור (חריין) כגודל זה אף לכתחילה¹⁸.

¹⁶ שיטת רבינו חיים מוולאז'ין, שהיה "מיקל מאד בשיעור כזית אף לענין מצה בליל א' דפסח" (שערי רחמים). והוא מכת"י תלמידו הגדול הג"ר יוסף זונדל מסלנט). וכדרך שכתב גם רבינו הנצי"ב מוולאז'ין "וזה ברור דשיעור כזית המבואר בשו"ע הוא שיעור קטן מאד ולמה לנו להחמיר". וכן ה"אבני נזר" (מסוכטשוב) נשאל מהו שיעור כזית לברך ברכה אחרונה, וסימן על אצבעו עד אחרי הציפורן מעט ואמר: "בשיעור זה יש כזית", והשיב לשואל כמתמיה: "וכי לא ראית זית מימדי?". ופסק כן גם לענין מצה בליל א' דפסח (הליכות שלמה, סדר הערוך). ובאגרות חזו"א (א', קצ"ד) כתב שהזית המציאותי הוא הקובע את השיעור.

כשיעור זית של זמנינו (עכ"פ בשעת הדחק) הורו הגאון רבי אשר ווייס שליט"א, הגאון רבי מנחם מנדל שפרן שליט"א והגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א (עיין במכתביהם המובאים בתחילת קונטרס זה).

¹⁷ וא"כ באכילת כזית אחד גדול, כבר יש הרבה יותר מבי כזיתים קטנים של השיעור המבואר כאן (ראה ביאור הענין בעמוד 28).

¹⁸ מובא בארחות רבנו (ח"ב עמ' ע"ה): "מו"ר [הקה"י] נוהג [באכילת מרור] כמרן [החזו"א] וצוק"ל לחלק שיעור [בערך כשליש ביצה של היום] מרור חריין לבני ביתו, ולכורך נותן לבי"ב חריין פחות מהשיעור הנ"ל במרור ונותן להם כשיעור כזית בינוני שלנו, וכן מו"ר לוקח לעצמו לכורך שיעור קטן".

ד. אפיקומן:

בשעת הדחק מסתבר שיוכל לאכול שיעור זה.

ה. 'שני כזיתים' באפיקומן:

כתב המ"ב (תע"ז א', בשם 'אחרונים') "לכתחלה טוב שיקח שני זיתים, אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו". זהו רק "לכתחילה", כי בשעת הצורך די באכילת שיעור כזית אחד.¹⁹ ועכ"פ גם כאן יש לצדד לענין זה כדלעיל, שאכילת כזית אחד (17-20 ס"מ) כבר כוללת שיעור כשני זיתים קטנים (כגודל זית המצוי). ראה ביאור לזה בעמ' 28.

שטח המצה לשיעור 5 ס"מ"ק:

במצת יד שעוביה 1.5 מ"מ (זהו עובי דק יותר מן הרגיל וה'סטנדרט' למצת יד), השטח הנצרך ל-5 ס"מ"ק הוא 6 ס"מ * 6 ס"מ. וכגודל המצה המופיע בעמ' 24. עבור מצה דקה יותר, צריך להוסיף יותר שטח, בהתאם. וכן עבור מצה עבה יותר, צריך פחות שטח. (ראה הנחיה כיצד לשער את עובי המצה, בעמוד 27).

מצת מכונה - מצוי שהיא מעט עבה יותר ממצת יד, ואזי - הגודל (השטח) הוא פחות. [מצות מכונה רבות - עוביין 2.2 מ"מ. (יתכן שיימצאו מצות מכונה דקות עד כדי 1.9 מ"מ). גודל השטח של 5 ס"מ"ק במצת מכונה שעוביה 1.9 מ"מ הוא כ: 17 ס"מ * 1.55 ס"מ. יצויין, שאורכה ורוחבה של מצת מכונה הם כ-17 ס"מ, וכל שורה היא בערך ברוחב 1 ס"מ, ולכן די בקצת יותר משורה וחצי לשיעור 5 ס"מ"ק].

יצויין:

שטחי המצה שבשיעורים הגדולים יותר נעשו בהתאם למצת יד שעוביה 2 מ"מ, שהוא העובי הרגיל וה'סטנדרט'.

כאן - במצה כגודל זית של זמנינו, הוספנו ונקטנו לרווחא דמילתא לשער במצה שעוביה 1.5 מ"מ, שהיא דקה יותר מן הרגילות וה'סטנדרט'.

מצה בעובי רגיל (2 מ"מ) שהשטח שלה הוא בגודל המצולם כאן, תהיה כ-7 ס"מ"ק ($6 \times 0.2 = 7.2$).²⁰ במצה שבתמונה שבעמוד 24 שגודלה 6 ס"מ * 6 ס"מ (כשמדובר במצה שהיא בעובי 1.5 מ"מ), יש כדי 5 ס"מ"ק.

אם כי 4-5 ס"מ"ק הוא גודל זית בינוני, יתכן שאין אנו בקיאים ב'בינוני', ושהזית הבינוני ה'אמיתי' הוא מעט גדול יותר, ולכן כשאפשר - ראוי להוסיף מעט על השיעור הנ"ל.

¹⁹ וכן נהג הקה"י כמובא בארחות רבינו (ח"ב עמ' ס"ז): "פסח תשל"ו, אמר לי מו"ר [הקה"י] זצוק"ל שאוכל אפיקומן רק כזית אחד וכשיעור קטן בגודל כף יד בערך בלי האצבעות". וכן גם הוראת הגר"ש וואזנר זצוק"ל, שבשעת הצורך די בכזית אחד (מפי הגר"מ רובין שליט"א).

²⁰ ולכן במקרים מאד חריגים, כאשר נצרך לצמצם עד המינימום ממש, יכול להוריד מעט מהגודל שבכאן, אם אמנם המצה היא בעובי 'סטנדרט' (2 מ"מ).

עובי המצה וכיצד לשער אותה למעשה

מוסכם בפוסקים ששיעור הכזית נקבע רק לפי נפח בלבד, ולא לפי משקל. אף שהשיעור הוא בנפח וכנ"ל, אפשר גם להיעזר במשקל: אחר שיודעים את היחס בין הנפח למשקל, אפשר להשתמש במידת המשקל כדי לברר את מידת הנפח.

כיון שהעובי שונה ממצה למצה ופעמים אף במצה עצמה ישנם חלקים עבים יותר ופחות, אי אפשר להגדיר גודל (-שטח) אחיד שיהיה מדויק לכל המצות. עכ"ז, אם נדע את עובי המצה בקירוב, יועיל הדבר לדעת את נפח המצה בקירוב.

מהמידות שעשינו עלה, שמצת יד ממוצעת – עוביה כ-2 מ"מ [0.2 ס"מ]. מצה שכזו, אם נקח ממנה ריבוע שגודלו 10 ס"מ * 10 ס"מ (מעט יותר מכף יד בלי האצבעות), הרי שיש לה נפח 20 סמ"ק.

(מבררים את זאת ע"י שמכפילים את העובי באורך וברוחב: $0.2 * 10 * 10 = 20$) וכיצד היא הדרך המעשית למדוד את העובי? המדידה בסרגל קשה היא, אבל קל יותר למדוד ביחס למטבע. העובי של מטבע 1 ₪ הוא 2 מ"מ²¹. ולכן, אפשר להצמיד את המצה למטבע 1 ₪, ולאמוד את עוביה.

מטבע של 10 אגורות – עוביו 1.5 מ"מ. מצה שהיא בעובי של מטבע זה, אם היא בגודל 10 ס"מ * 10 ס"מ, יהיה הנפח שלה 15 סמ"ק ($0.15 * 10 * 10 = 15$).

בדרך זו אפשר לברר את הנפח של המצה בקירוב גדול. ולכן, הנצרך לדעת מידות מדוקדקות של מצה לליל הסדר, יכול לשער בדרך זו לפני יו"ט, ולדעת מהו הגודל הנכון לפי עוביין המשוער של המצות שלו, והכפלת עובי זה באורך וברוחב של המצה, וכנ"ל.

דרך נוספת היא עפ"י משקל: הקפדנו לכתוב משקל משוער ליד כל שיעור בנפח המצה, והרוצה לברר את השיעור יוכל לעשות כן בקירוב גדול עפ"י מדת המשקל, וכפי שנתבאר לעיל.

²¹ (ליתר דיוק: 2.05 מ"מ). יצויין שמטבע 5 סנט אמריקאי (nickel) עוביו 1.95 מ"מ.

לענין אכילת ב' כזיתים

א. שיעורי האכילה לענין 'ב' כזיתים'

אע"פ ששיעור אכילת מצה הוא כזית, כתוב בשו"ע (סי' תע"ה ס"א) שיש לאכול בליל פסח שני כזיתים: כזית מן המצה השלימה העליונה, וכזית מן המצה האמצעית הפרוסה. וזאת מחמת הספק על איזו מצה מברכים "על אכילת מצה", על השלימה או על הפרוסה (ראה בה"ל שם ד"ה "כזית מכל אחד").

לענין ספק זה, אפשר אף לכתחילה לסמוך על השיעור שנכון מעיקר ההלכה.²² ולכן, כשלוך שתי מצות שגודל כל אחת מהן כ-17 סמ"ק (כגודל התמונה המובאת בעמ' 20), הרי הוא מקיים הלכה זו של שני כזיתים. לפיכך, אם אוכל כזית אחד כשיעור הגדול של כ-47 סמ"ק (ובכלל אכילתו יש כ-17 סמ"ק מכל אחת משתי המצות כנ"ל) כבר נכללו בזה שני ה"כזיתים"²³, ואין צורך להוסיף עוד מחמת דין אכילת שני כזיתים הנ"ל.

ב. הנהגת המסובים בענין 'ב' כזיתים'

נחוץ לציין, שבהתאם לטעם ההלכה, אין ענין באכילת שני כזיתים מצה אלא אם כן המצות שמהן יילקחו שני הכזיתים הללו הן – כזית אחד מהמצה העליונה, וכזית אחד מהמצה האמצעית.

בדרך כלל אין במצות שלפני עורך הסדר מספיק עבור כל בני הבית, ולכן אין ענין שבני הבית יאכלו יותר מכזית אחד אם אמנם לא יקבלו 'כזית' מכל אחת משתי המצות הנ"ל. בהתאם לזה, רק לעורך הסדר (או למי שיש לפניו שלש מצות) יש ענין באכילת שני כזיתים.²⁴

יצוין, שכיון שיש צד גדול ששיעור הכזית הוא כגודל זית של זמנינו (5 סמ"ק), יתכן שאפשר לקיים את ענין אכילת 'שני כזיתים' ע"י שאוכל לכל הפחות 5 סמ"ק מכל מצה. הנוהג כך, יוכל לתת 'כזית' מכל מצה שלפניו באופן שיספיק לכל המסובין (וישלימו ממצה אחרת את שיעור הכזית הנצרך לקיום המצוה דאורייתא).

²² כיון שענין ב' כזיתים הוא רק לחומרא (מחמת שהוא ספק על איזו מצה בירכו), ובבה"ל פקפק בזה מאד, ובשם החזו"א מובא שמעיקר הדין די בכזית אחד (ארחות רבנו ח"ב עמ' ע'): "אמר לי הגר"ח"ק שליט"א [זצוק"ל] שהיה כמה שנים אצל מרן החזו"א זצוק"ל בסדר, שמרן אכל רק כזית מצה אחד, ואמר מרן לר"ח דאין הלכה כרא"ש שמצריך שני כזיתים, והוסיף לו דלא משום שקשה לו רק דמעיקר הדין כן כזית אחד", לכן אפשר לסמוך על השיעור הקטן שדי בו מעיקר הדין. וכן דעת הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (לתורה והוראה חוברת א'). וכן מטו משמיה דהגר"ש אויערבאך זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל (שמעתי מפי הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א).

²³ אף מי שאוכל רק את השיעור הנכון מעיקר ההלכה - כ-17 סמ"ק, יתכן שנכלל בזה גם ענין אכילת שני כזיתים אם יאכל לכל הפחות 5 סמ"ק מכל מצה. שהרי זית בינוני של זמנינו, גודלו עד כ-5 סמ"ק, והחזו"א (או"ח ל"ט ו') העלה שמעיקר הדין השיעור נקבע לפי גודל הפירות המצויים. ועיי' שיעורין של תורה (להקה"י) בסופו, שמביא שכך הורה הג"ר חיים מוולאזין.

כותב הג"ר משה מרדכי קרפ שליט"א (הלכות חג בחג – פסח, עמ' שט): "יש בידי קיפול בדף מחברתי שקיפל מרן [הקהלות יעקב] זצ"ל שיעור הכזית שחילק להם החזון איש בליל פסח, והוא כשליש דף מחברתי, וכהגדרתו כגודל כף היד, ולשאלתי שהרי צריך ב' כזיתים בכזית דאכילת מצה השיב מרן זצ"ל בלחש: מסתמא היה בזה ב' כזיתים".

²⁴ הליכות שלמה (להגר"ש אויערבאך זצ"ל, ה' פסח עמ' רעז): "אכילת שני כזיתים היא מפני הספק באיזו מצה מקיימים המצוה, הפרוסה או השלמה, אבל אותם שאין להם כזית מאותן המצות ומקיימים המצוה במצה אחרת אין מקום כלל להצריכם לאכול כשני זיתים". וכ"כ בהגדה של פסח עם פסקי הגר"ש אלישיב זצ"ל (עמ' 25): "מי שאינו מחזיק לפניו שלש מצות אינו חייב לאכול שני כזיתים, וסגי לו בכזית אחד". וכ"כ בארחות רבנו (ח"ב עמ' ס"ט): "חזיתי בדעת מו"ר [הקה"י] שאף לנוהגים כהשו"ע ואוכלים כשני כזיתים מצה אבל למסובים אין צריך לתת כשני כזיתים משום שזה רק דין על הבוצע אבל למסובין די בכזית אחד". וכ"כ בחוט שני (להגר"י קרליץ שליט"א ה' פסח עמ' רג): "במצות דידן אינו שייך לחלק כזיתים לכל אחד ואחד מג' המצות, וכשמשלים ממקום אחר אין ענין ליקח ב' כזיתים". וכ"כ בהג"ש עם פסקי הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל, ובהליכות אבן ישראל, פסח עמ' קע"ה.

טעמים של השיעורים הגדולים

חשיבותו של פרק זה בפרט היא כדי שאדם הנוהג כהשיעור הקטן [שהוצג בחיבור זה] לא יחשוב שהנהגתו היא אך בדיעבד, 'שהרי לכתחילה צריך שיעור גדול יותר' (-כך הוא עלול לחשוב...). לכך באנו להראות בזה, שמצד **עיקר ההלכה**, די בשיעור הקטן כדי לקיים את מצות אכילת כזית מצה, אף בדאורייתא. שיעור גדול יותר – הידור יש בו כדי לצאת ידי חובת דברי פוסקים נוספים, אבל אין כאן 'חיוב' – אלא 'הידור'.

בפרק זה, נציג את השיעורים ה'גדולים' הנפוצים, ואת הסברת טעמים ומקורם. וכן נציג לעומתם את הצדדים של השיעור הקטן יותר.

השיעורים הגדולים מתבססים על ב' פסקים מרכזיים.

דהנה בשו"ע (בסי' תפ"ו) כתב וז"ל: "שיעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה".

- א. במשנה ברורה (תפ"ו סק"א) נקט שהכוונה היא לשיעור ביצה **עם קליפתה**.
- ב. לענין גודל הביצה, כתב במ"ב, שיש לשער [לדאורייתא] בביצה **בגודל כפול** מן הביצים המצויות כיום.

וז"ל: "דע דמש"כ המחבר כזית כחצי ביצה, לאו מלתא פסיקתא היא בזמנינו, דיש מאחרונים שהוכיחו דביצים המצויים בזמנינו נתקטנו הרבה עד למחצה מכפי שהיו בימים הקדמונים שבהם שיערו חכמים. ולפ"ז בכל מקום שהשיעור הוא כחצי ביצה צריך לשער בכביצה בזמנינו" עכ"ל. אחרונים אלו הם (כמ"ש בשיעור הציון שם) הצ"ח והחת"ס.

כאשר נצרף את שתי השיטות הנ"ל, ונצריך כגודל ביצה שלימה עם הקליפה, אזי יהיה שיעור הכזית כ-47 סמ"ק (שהיא מחצה מהביצה של הצ"ח שהיתה לכל היותר 93 סמ"ק, כמבואר בספר "מדות ומשקלות של תורה" פרק פ"ח הערה 3).

את השיעור הזה הבאנו (בחיבור זה) תחת הכותרת "לחומרא – למהדריך".

מדוע הוא רק "לחומרא למהדריך", ואינו חיוב ממש?

הטעם הוא, כי מעיקר ההלכה אפשר לסמוך על שיעור קטן יותר:

כי אף אם ננקוט כפי שעולה מפשטות דברי השו"ע שהשיעור הוא כחצי ביצה, עדיין יש לציין את מה שכתבו הפוסקים לגבי שני הפסקים הנ"ל של המ"ב:

[א] טעם גדול יש להניח שהשיעור הוא בכחצי ביצה ללא קליפתה.

שהרי מקור השיעור דכחצי ביצה הוא מההשוואה של גודל הכזית לגודל הביצה של טומאת אוכלין, והביצה של טומאת אוכלין הרי היא ללא הקליפה.

כן נקטו הגו"ב (מהדו"ק או"ח ל"ח) והגר"א (סי' תפ"ו), והפמ"ג (שס"ח א"א ב') בשם התוס' שבת.

על המ"ב שכתב לשער בכחצי ביצה עם הקליפה, כתב החזו"א (או"ח ל"ט, ט"ז): "ליכא מאן דסבר הכי".

[ב] טעם גדול יש להניח שהביצים בזמן חז"ל היו באותו גודל כמו הביצים שלנו (ולא כפולות בגודלן). שהרי כן מוכח מהרמב"ם, שמסר את שיעור הרביעית (שהיא כגודל ביצה ומחצה) ביחס למשקל מטבעות הדינר והדרהם. והרי מטבעות אלו מצויות הן לנו, ומשקלן מורה בצורה ברורה וחד-משמעית שמדובר בגודל ביצה כמו

המצויה היום. ואף הגאונים ציינו את שיעור הרביעית במשקל מטבעות (זוזי בבל), והרי הן בידינו, ומוכיחות כמאה עדים על גודל ביצה כפי שהיא בימינו.

כן היא גם שיטת "גדולי ארץ אשכנז: הרוקח והרא"ש והטור והמרדכי ומהרי"ל ומהר"י וייל ורבינו ירוחם" (זהו ל' שו"ת חת"ס או"ח קכ"ז). וכן שהיא שיטת השו"ע (כמבואר בדברי הצ"ח פסחים קטז:). וכן הוא 'מנהג העולם' שמציין המ"ב (בה"ל רעא, יג). וכן הוא מנהג עדות ספרד (כמ"ש האור לציון ח"ג עמ' ל"ג, ומצטט את פוסקי ספרד דור אחר דור שכתבו כן). ועי' בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן ס) שכתב: "דכבר ידוע בין הפוסקים דאין להכחיש דסתימת הטור ושו"ע בכמה דוכתא דלא נתקטנו השיעורים... וכ"ה ביו"ד סי' שכ"ד בשו"ע ורמ"א... וכ"ה במג"א ופמ"ג והפוסקים או"ח סי' ר"י... וע"כ שכל גדולי הפוסקים והשו"ע לא נחתי לזה".

ואף החת"ס עצמו (שהוא אחד משני הפוסקים שציטט המ"ב כסובר שהביצים נתקטנו), סובר שלענין שיעור הכזית אין לשער בביצה כפולה, אלא בביצה המצויה לנו. כך לשונו (בשו"ת שם): "ואמנם הזיתים נשארו בשיעור חצי ביצה בינונית שבזמנינו".

לפיכך, אף שיש מקום להדר בשיעור גדול של כביצה שלימה עם קליפתה, נראה שיש צדדים רבים לנקוט שמעיקר ההלכה די בשיעור קטן יותר, וכמבואר.

וכל זאת נצרך, כמובן, רק אליבא דהסוברים לשער את הכזית ביחס לביצה. אמנם לפי הסוברים ששיעור הכזית הוא כגודל זית המצוי (בלי שום קשר לגודל הביצה), הרי שכל הדיון בענין גודל הביצה אינו נוגע לענין ההלכה של שיעור הכזית כלל, והשיעור ה'קטן' נכון הוא לנהוג בו ללא פקפוק.

וכך היא הוראת הגר"ח מוולוז'ין; וכשיטת תשובות הגאונים שמביא החזו"א ומתבסס עליה; וכשיטת הראב"ן, הביאו הש"ך יו"ד סי' מ"ד סק"ב, וכן באמרי ברוך שם, ובפמ"ג שם ס"ק י"ג. וכ"נ פשוט דברי הרמב"ם, שכתב שיעור "כזית" ולא ציין השוואה לחצי (או שליש) ביצה. וכן סבר החזו"א (או"ח ל"ט, ו. וכן בקובץ אגרות ח"א קצ"ד) מעיקר הדיון. ובהידורי המידות (מהד' תשפ"ב, עמ' קי"ח) הובא להוכיח כן מסתימת השו"ע (עי' ב"י ושו"ע יו"ד סי' מ"ד ס"ה, שמוכח ששיעור "ענבה" בהל' טריפות נאמר על ענבה שבדור, אף אם נשתנה גודלה. וזהו אף לקולא באיסור דאורייתא של טריפות), וכן ממקורות רבים נוספים, הן בראשונים (ריטב"א, אבודרהם, טור) והן בפוסקים. אציין שיש שכתבו שיעור גדול לכזית מצה, מחמת ששיעורו את הכזית עפ"י **משקל**, ובדרך זו מגיעים לשיעורים גדולים. הדעה לשער על פי המשקל צ"ע, וכפי שהיטיב לבטא הגר"ח נאה בספרו שיעורי תורה (סי' א' ס"א, ובהערה שם):

"ידוע ומפורסם בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים שכל שיעורי התורה כגון שיעור חלה, רביעית, כביצה, כזית וכו' אינם נחשבים במשקל רק עפ"י מדת הגודל בכמות כמפורש ברמב"ם וכו', וראיות ברורות לזה וכו' ואין להאריך בדבר פשוט כזה ברמב"ם ובכל הפוסקים. וכתבתי לאפוקי ממש"כ בספר כף החיים על שו"ע (קסח אות מ"ו) דהשיעורים הם במשקל ולא בכמות. ומה שכתבו הפוסקים האחרונים שהביא שם לשער במשקל, היינו בדברים שכבר עמדו על הכמות ואח"כ שיערו משקלו, כגון מים ויין ופת וכו', אבל אין זה כלל על הדברים שלא נתבאר שיעור משקלם בפוסקים", ע"כ לשונו.

מעשה שבא לידי: יהודי יקר עבר ניתוח קיצור קיבה, ולא יכול היה לאכול את השיעורים ה'גדולים' של כזית מצה. הוא התייעץ עם רבו מה לעשות לגבי המצוה דאורייתא של אכילת מצה, ואמר לו רבו שהוא פטור לגמרי מאכילת מצה – שהרי "אונס רחמנא פטריה".

אך כשהגיע לידו עותק מקונטרס זה, התברר לו שהשיעור מעיקר ההלכה הוא אכן שיעור שיש באפשרותו לאכול. ובאותה שנה, במקום לבטל לגמרי מצות אכילת מצה משום שהוא במצב של "אונס", קיים הוא את המצוה כפי השיעור שהוא מעיקר ההלכה, וכנ"ל.

עוד מספרי המחבר

פרי הדר

הלכות ד' מינים
<><><>
תמונות ואיורים
הממחישים את
ההלכות בצורה ברורה
ונעימה
- מדריך מעשי -

הידורי תורה על פרשיות השבוע

ביאורים והארות
על סדר פרשיות התורה
<><><>
מתאים במיוחד
לשולחן השבת

בשמחה ובטוב לבב

מידת השמחה
<><><>
חלק א': דרכים ועצות
להשגת מידת השמחה
חלק ב': השמחה
בתורה ובמצוות

ברכת מועדיך-עבודת כהן גדול

העמקה בענייני יום
הכיפורים
עם המחשה חיה
ומרתקת על תיאור
סדר עבודת כהן גדול
ביוה"כ
הלכות ופסקים מהגרש"א זצ"ל

ברכת מועדיך-שמחת מועדי תשרי

שמחת חודש תשרי
<><><>
מאמרים ורעיונות
במבט של שמחה
בעומקן של ימי הדין
וחג הסוכות

הדרן עלך-דרכי לימוד חזרה ושינון

הספר ששינה את חיי
אלפים בעולם הישיבות
<><><>
מעניק טעם וחשק
לענייני שינון, חזרה,
ודרכי לימוד התורה
הקדושה

שירת הלב-שמחה בתפילה

גישה של שמחה
ורוממות הנפש
בענייני תפילה
ובין אדם לחבירו

הדרי קודש-ביאור על רמב"ן על התורה

לתופסי התורה המתעלים ללימוד רמב"ן עה"ת
אשר "הוא יסוד אמונה ושורש הדת"
<><><>
(על חומשים: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר)
מעניק בהירות והבנה מליאה לדברי הרמב"ן
הסכמות והמלצות נלהבות!!!

הידורי הלכה-הלכות סוכה

ביאור לפסקי
ה'משנה ברורה'
<><><>
עם המחשת העניינים
ע"י איורים
הלכות ופסקים מהגרש"א זצ"ל

הידורי המידות-מידות ושיעורי תורה

הספר החדש על סוגיית "מידות ושיעורי תורה" ערוך
בשפה ברורה ונעימה, ובאופן השווה לכל נפש
◇◇◇◇◇
כולל עדויות, עובדות והנהגות ממרבין החזו"א והקה"י צוק"ל

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

דוא"ל: rabbimargolin1@gmail.com

טלפון: 02-6526447

ובבית המחבר: רח' אגסי 34 הר נוף י-ם

חובה בכל בית יהודי

ספר

הידורי המידות

מהדורה שניה

בירור סוגיית

'מידות ושיעורי תורה'

באופן מקיף וברור

בטוב טעם ובלשון השווה לכל נפש

הספר שיציג בפניך בהירות בכל ענייני מידות ושיעורי תורה בצורה ברורה וחדה ויבאר שהם קטנים מן השיעורים הנפוצים.

הספר משלב את דברי הפוסקים מדורות שעברו עם הכרעות מפוסקי דורנו, והנהגות גדולי ישראל שליט"א וזצוק"ל בסוגיית המידות והשיעורים.

מעוטר בהסכמות גדולי הפוסקים

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ובבית המחבר: רחוב אגסי 34 הר-נוף ירושלים 02-6526447